

RUBUS ARCTICUS

15 reportage om kulturens åkerbär

Text: Kjell Öberg # Foto: Anders Alm

NORRBOTTENS LÄNS LANDSTING, KULTUR OCH UTBILDNING

RUBUS ARCTICUS

LANDSTINGETS UTVECKLINGSSTIPENDIUM
FÖR KONST OCH KULTUR

Rubus Arcticus

Femton reportage om kulturens åkerbär

Kjell Öberg (text) & Anders Alm (foto)

Norrbottens läns landsting Kultur och utbildning

Förord

Kulturstipendiet Rubus Arcticus – Norrbottensskulturens glimmande åkerbär – inrättades 1995 av Norrbottens läns landsting och är ett av Sveriges största kultur- och utvecklingsstipendier. Intentionen är att stödja kulturutövare i Norrbotten i deras konstnärliga utveckling. Stipendiet är på 100 000 kr och numera delas fyra stipendier årligen ut i den valören.

Från den första utdelningen har 93 personer belönats med stipendiet. För en del har det gett möjligheter till förkovran och inspiration till utveckling. För andra har det betytt arbetsro och möjligheter att experimentera och prova nya idéer.

Varje person som fått stipendiet är värd att uppmärksammas för sitt konstnärliga utövande men också för de personliga tankarna och för sin livsresa. Vi berättar inte om alla i just den här boken, utan har valt att presentera femton kulturarbetare från olika genrer som fått Rubus Arcticus. De berättar vad stipendiet betytt för dem och för deras utveckling som konstnärer. Samtidigt ger de sin syn på hur det är att arbeta som konstnär i Norrbotten och i Sverige.

Genomgående är alla de porträtterade personligheter med ett starkt konstnärligt driv inom sina olika genrer.

De lever och verkar i Norrbotten eller har tydliga och personliga band till vårt län. Alla bidrar de till en positiv bild av Norrbotten. De blir samtidigt också förebilder för våra unga som vill välja en konstnärlig bana.

Håll till godo och njut av att lära känna femton personer som brinner för sitt konstnärliga värv!

ELISABETH LAX

Kultur- och utbildningschef
Norrbottens läns landsting

Mattias Alkberg, litteratur

För poeten och musikern Mattias Alkberg innebar kulturstipendiet Rubus Arcticus att han blev tagen på allvar av kulturetablissemangen.

– Plötsligt var jag inte bara ung och begåvad längre.

Det var 1999 som Luleåbon Mattias Alkberg fick ta emot Rubus Arcticus av landstinget. Han var 31 år och hade tre diktsamlingar bakom sig samt flera CD-album. Dessutom gick han och ruvade på idéerna till en fjärde större diktsamling.

Han hade haft stor framgång med de rockgrupper han spelat med och som varit på turné i hela landet. Hos recensenterna på de stora tidningarna, till exempel Dagens Nyheter, var han något av en kelgris då de hyllade alla hans skivor. Två gånger har hans band fått skivbranschens Grammis. Men bägge gångerna har Mattias Alkberg vägrat att ta emot utmärkelsen.

År 2004 fick han och gruppen Mattias Alkberg BD en Grammis i kategorin *Årets Pop – manligt*. Men han skickade tillbaka utmärkelsen med motiveringen att juryns beslut ”var både korkat och chauvinistiskt”.

”Vi har inte specifikt manliga låtar, inte heller riktar vi oss till en specifikt manlig publik. Vi tycker till och med att musik som görs inom sådana parametrar är helt ointressant och kan

dra åt helvete ... Vi avböjer den här nomineringen. Ni kan behålla er skit för er själva.”

År 2009 försökte juryn åter ge Mattias Alkberg en Grammis men nu tillsammans med bandet The Bear Quartet. Men även denna gång vägrade han att ta emot priset:

”Tack, men nej tack. Vi avsäger oss nomineringen, vi vill inte ha med Er att göra. Hoppas Ni respekterar detta. Vi tycker att en ursäkt vore på sin plats. Säg förlåt. Vänligen, The Bear Quartet.”

– Jag ångrar inget av detta och står fortfarande upp för mina beslut, säger han.

Vi träffas en solig och varm junidag 2011 i landstingshusets då nyöppnade restaurang Solsidan. Genom panoramafönstren kan man närmast se det tidningshus som inrymmer såväl Norrbottens-Kuriren som konkurrenten NSD.

Sedan knappt ett halvår tillbaka är det just där som Mattias har sin tillfälliga arbetsplats med jobbet som vikarierande nöjesredaktör hos Norrbottens-Kuriren.

– Jag är 42 år och har fem barn. Nu har jag för första gången någonsin ett riktigt anställningskontrakt med fast månadslön, säger han och skrattar.

Med andra ord har han varit frilansare i hela sitt liv. Musiken, med spelningar och skivor, har egentligen bara betalt sina egna kostnader medan poesin har – som för alla andra poeter före honom – varit en ren (för)lustaffär.

– Jag har i huvudsak försörjt mig genom socialbidrag, beredskapsjobb och liknande i hela mitt vuxna liv.

Men 1999 fick han ett rejält tillskott i kassan med 100 000 kronor från Norrbottens läns landsting genom kulturstipendiet Rubus Arcticus.

– När någon från landstinget ringde och berättade att jag fått stipendiet befann jag mig i en skivstudio i Gröndal i Stockholm. Jag var helt pank och hade inte ens pengar till mat eller till tunnelbanebiljett. Vid utdelningen några dagar senare var jag till och med tvungen att låna den 50-lapp som krävdes för att min fru skulle kunna vara med vid ceremonin.

Tiden efter stipendiet betecknar han som ekonomiskt ”handlingsförlamande”. Han var egentligen luspank och hade samtidigt – paradoxalt nog – tillgång till sååå otroligt mycket pengar. Men det var pengar som var avsedda för konstnärligt arbete och utveckling.

– Med stipendiet blev jag upphöjd till författare och musiker och fick plötsligt möjligheter att utvecklas. Men detta var inte helt utan problem för mig – jag var ju livrädd för att bli uppfattad som en viss ”typ”.

För är det något som Mattias Alkberg själv tycker illa om är det att placeras i fack, genre eller som ”viss typ av konstnär”.

Stipendiet gjorde att han fick arbetsro och kunde

skriva klart diktsamlingen *Göta kanal*. I den boken ingår prosadikten *Du med din öppna mun*:

Efter en kontroversiell dag, på många sätt, jag orkar inte gå in på dem alla, är det till slut bara mörker kvar.

Så mörkt som det någonsin blir under de här omständigheterna.

I fönstret döda getingar, rutan kladdig av insektsgift.

På kudden mörka spår av blod.

Och du med din öppna mun och varma andedräkt som luktar lite surt, det har du efter mig, den ringlar in i mig och, faktiskt, räddar.

Alltså, det handlar inte om ansvar eller skuld, det får du aldrig tro.

Inte ens när det gått, jag vet inte, säg tjugo, tjugofem år och du kan begripa det här.

Inte ens då.

Bara det att du här och nu har så länge och mycket kvar och ovetandes tar hand om mig.

Jag finner det anmärkningsvärt, större än Gud, om det inte rent av är det som är Gud.

– Utöver diktsamlingen vågade jag utveckla sådant som jag inte haft möjligheter till annars som till exempel att skriva sångtexter på svenska.

– Idag avsäger jag mig alla genrebeckningar. I stället ser jag mig som en konstnär som skriver texter och

spelar musik med samma estetiska grund att stå på.

Många författare har beskrivit receptet för lyckade texter med ”tio procent inspiration, nittio procent transpiration”. Men detta förhållande gäller inte för Mattias Alkberg. För honom är det snarare det omvända förhållandet som gäller.

– Jag är helt beroende av inspirationen och kan inte skriva en text bara för att jag måste. Därför kan det ta flera år att skriva en diktsamling och en låt kan ta mellan tre minuter och ett år att bli klar med, säger han.

Trots att han säger sig vänta på inspiration innan det går att skriva är han i ständigt skrivande processer, alltid med samma noggrannhet oavsett om det handlar om dikter, sångtexter, nöjesartiklar i tidningen, vanliga SMS eller för att svara på e-post.

– Jag skriver sammanlagt omkring 15 000 tecken varje dag (cirka fyra A4-sidor) med samma stora engagemang och krav på mig själv, säger han.

Rubus Arcticus fick han främst för sitt författarskap. Men Mattias är för de flesta ändå mest känd som rockmusiker med inriktning mot punken i någon av dess många former. När punkmusiken uppstod kom den som en proteströrelse med starka anarkistiska inslag. Texterna var därför mycket viktiga för att förmedla budskapen.

Därför är det lätt att tro att poeten Mattias Alkberg, med fyra diktsamlingar bakom sig, främst skriver texter som sedan får en musikalisk dräkt. Men så är det inte alls för honom.

– Nästan utan undantag skriver jag musiken först och sedan fyller jag den med text. Och jag blir lika glad varje gång detta fungerar.

– Jag är anarkist och inte medlem i någon politisk rörelse och jag är mer konstnär än politisk.

Vad som driver honom som skribent och musiker är främst nyskapandet. Han betecknar sig som ”besatt av musik” som han lyssnar på tio timmar om dygnet. Därför går han ständigt med hörlurar inpluggade i öronen.

– Jag vill skapa den musik som inte gjorts tidigare och därmed fylla de tomrum som finns kvar.

Mattias Alkbergs grupper Bear Quartet och Mattias Alkberg BD är numera vilande projekt. För hur lång tid vet han inte, svarar han svävande. De kan återuppträda i någon form med helt nya musiker någon gång i framtiden. I stället bildar han nya band efter de behov som uppstår för stunden och han väljer allt mer att arbeta som musiker fast numera i eget namn.

Det är redan bestämt att han hösten 2011 samtidigt släpper en ny bok och en ny CD som bägge har fått namnet *Anarkist*. I både skivan och boken har han samlat tidigare utgivet material som till viss del är omarbetat. Det är också klart att i slutet av januari 2012 släpps hans nya diktsamling *Era svin* på Wahlström & Widstrands förlag. Förlaget beskriver den som *En noga avlyssnad, känsloladdad samtidsexistentialism – någonstans mitt emellan Bertolt Brecht och Samuel Beckett*.

– Jag gör också allt fler gästspel tillsammans med andra. Då handlar det om allt från barnmusik till jazz.

Mattias beska kritik mot skivindustrin riktar sig inte enbart mot dem som delar ut Grammis. Han tycker inte om uppdelningen i finkultur och populärkultur och hoppas också att folk ska sluta köpa skivor för att på så sätt tvinga fram ett samhällsstöd till skivproduktionen som leder till höjd kvalité på det som ges ut.

– Varför ska skivbolagen tjäna pengar på något som vi musiker inte tjänar något på? säger han.

Han är alltså en musiker som ger ut skivor och som samtidigt hoppas att skivbolagen ska upphöra med sin skivutgivning. Hur får han detta att gå ihop ...?

Svaret är att Mattias menar att som det ser ut idag håller popmusiken på att dö på grund av det inte lönar sig att ge ut skivor som ändå inte säljer i mer än 2 000 exemplar. Därmed är det så få popmusiker som tjänar pengar på att ge ut skivor.

– Vad som krävs är att populärmusiken jämställs i samhällsstöd och ekonomisk omfattning med andra kulturgerner som till exempel konst, litteratur och dans. Då skulle man höja verkshöjden och kvalitén. Skivorna kommer att kosta mer pengar men får samtidigt ett mycket högre egenvärde. Detta leder till bättre inkomster för flera popmusiker som ges möjlighet att leva på sitt arbete, säger han och fortsätter:

– Det är helt rätt att samhället ska kunna ge lön till konstnärer, författare, musiker och andra kulturarbetare.

– I framtiden kommer skivbolagen gå omkull och tvinga musikerna att själva ge ut sina plattor – något som jag tycker är grymt bra.

Han konstaterar att kvalitén på popmusiken i Norrbotten går i cykler om ungefär tre år beroende på att det är mest ungdomar som håller på. Ibland är det på topp men svackorna är precis lika vanliga. Många ungdomar som spelar musik eller arrangerar spelningar väljer att flytta söderut av olika anledningar. Därmed försvinner många bra krafter till andra delar av landet.

– Men de som blir kvar är duktiga och det finns många bra band i Luleå, säger han.

Mattias lyfter gärna blicken och ser regionens musikkliv i ett större perspektiv än till bara Luleå eller Norrbotten, vilket måste få tillskyndarna av en norrländsk storregion att le förnöjsamt ...

– Umeå är ett tillväxtcentrum och en central plats som är bra för musikklivet i hela norra Sverige. Man ska uppmuntra ungdomarna att hellre flytta till Umeå än till Göteborg och jag har heller aldrig förstått den gamla motsättningen mellan Luleå och Umeå.

– Sett från min anarkistiska och autonoma horisont finns en norrländsk självständighet där vi har mycket mera gemensamt med Umeå än med Stockholm och Göteborg.

Det har gått tolv år sedan Mattias Alkberg fick Rubus Arcticus. Han fick det vid samma tillfälle som musikerna Jan Sandström och Yana Mangi Sundgren, författarna Katarina Kieri och Mikael Niemi, konstnärerna Lennart Holmbom och Gudrun Söderholm samt filmaren Christer Engberg.

När vi ber honom sia om framtiden med ett perspektiv på tolv, femton år då han är i 55-årsåldern:

– Jag håller nog på med samma saker då som idag. Musiken består av såväl punk som jazz och konstmusik, jag skriver pjäser och har hittat ett system för att skriva poesi effektivt och utan ångest.

– Men framför allt vill jag kunna försörja mig på det jag håller på med och jag vill kunna få en guldklocka för lång och trogen tjänst, avslutar han. ☞

Brita Weglin,

konst

Många människor i Norrbotten har skapat sig en relation till Brita Weglins konst. Hennes grafiska bilder har tryckts och sålts i stora upplagor på många håll inte bara här i länet och landet utan även utomlands.

Det är också många som har köpt hennes smycken eller beundrat de offentliga arbeten hon gjort. Kulturens hus i Luleå har prytt femton meter av väggen – en våning ovanför restaurangen – med en bildserie ljuskonst som lyser in genom fönstren mot Norra Hamn.

Det är framför allt som grafiker Brita Weglin har gjort sig känd. Men hon har inte skyggat för att arbeta med andra tekniker och material som till exempel betong, metaller av olika slag, glas, emalj eller att måla akvareller – vilket hon började med efter en kurs i Italien så sent som år 2008.

– Det första jag nu ska göra som pensionär är att gå en kurs i dokumentärbroderi, säger hon när vi träffas i ateljén på området Kronan i Luleå en dag i slutet av april då det är nästan exakt sex månader kvar till den dag hon fyller folkpension.

Brita Weglin fick landstingets utvecklingsstipendium Rubus Arcticus hösten 1998. Hon tog emot det till-

sammans med konstnären Lena Stenberg, operasångerskan Katarina Fallholm och numera framlidne författaren och konstnären Hans Andersson.

Hennes ansökan om stipendiet handlade då om en vilja att gå vidare och arbeta med annat än de tryckta blad hon ägnat sitt liv åt. Men hon ville också få möjlighet att lära sig mer om digital bildhantering som grund för sitt arbete som grafiker.

– Jag tyckte att jag hade kört fast och behövde prova något helt nytt. Just då drömde jag om att arbeta med silversmide, säger hon.

Med Rubus Arcticus på fickan kunde hon sätta de planerna i verket. Vid 52 års ålder började hon att studera till silversmed vid Stenebyskolan i Dals Långed. Dagen till ära bär hon ett av de smycken hon gjorde under just den utbildningen för drygt tio år sedan.

– Mina studier i silversmide på Stenebyskolan åren 2000–2001 gjorde att jag fick tillbaka lusten att arbeta med grafiska blad igen.

Hon betecknar Rubus Arcticus som den finaste utmärkelse hon fått genom att den även innehåller ett erkännande på hemmaplan. Hon värderar landstingets kulturstipendium högst av alla trots att hon uppmärksammas med stipendier och priser från många håll i Sverige och i övriga världen.

Under denna rubrik i sin Curriculum vitae kan hon bland annat räkna upp Fredrika Bremerförbundets stipendium (1977), Sparbanksstiftelsens kulturstipendium (1989), Bildkonstnärsfondens arbetsstipendium (1990, 1993 och 2003), Kirunastipendiet (1997) och

stiftelsen Karlskoga-Nobel Konststipendium (2002) med flera. Lägg därtill en rad internationella utmärkelser från Japan, Korea, Rumänien, Polen och Ljubljana i det forna Jugoslavien för att göra hennes CV komplett.

Hon har också ställt ut sin konst i städer över hela Sverige och länder som Korea, Ryssland, Island, Vitryssland, Kroatien, Japan, Moldavien, Egypten, Italien, Ukraina, Ungern och Makedonien.

Brita Weglin är född och uppvuxen i en strängt fri-religiös bygd i trakten kring Alfta i Hälsingland där predikanter från olika samfund tävlade om att vinna församlingsbornas själar.

Men talet om synden, straffet och fördömanden var något som inte tilltalade den unga flickan. Familjen Weglin gick alltid i kyrkan på söndagarna. Men för att skydda sig själv mot predikanternas svavelosande budskap under högmässorna flydde hon in i sina fantasier och bilder.

Hon berättar att de bilderna alltid har varit centrala för henne. Föräldrarna uppmuntrade henne också att rita, teckna och måla. Detta medan farfar, som var smed, gärna släppte in sitt barnbarns kreativitet och fantasier bland verktyg och plåtar i smedjan.

– I mitt konstnärskap har jag under alla år velat plocka ned påvar och predikanter från deras höga piedestaler och jag har velat bryta ned allt som känts strängt och hotfullt för mig.

Efter gymnasiet flyttade Brita till Stockholm för att studera arkeologi, etnologi och socialantropologi

vid universitetet och hon tog sin examen till filosofie kandidat 1974.

Men hon blev tidigt ensamstående småbarnsmamma och det fungerade inte att ligga ute på arkeologiska utgrävningar i flera månader i sträck. Därför sökte hon i stället till Konstfack i Stockholm i syfte att bli bildlärare.

Utbildningen på Konstfack pågick i fyra år. Hon hade i den vevan träffat maken Lars Elenius, idag professor i historia, och de bestämde sig av familjeskäl för att flytta till Norrbotten där maken har sina rötter.

För Brita innebar flytten till Luleå att hon fick jobb som bildlärare på Norra Örnässkolans högstadium samtidigt som hon fick chansen att arbeta med sitt eget konstnärliga skapande.

Arbetet som pedagog och lärare är något som hon fortsatt med. Bland annat undervisar hon sedan många år i grafik vid Sverigefinska folkhögskolan i Haparanda. Dessutom har hon på uppdrag av Svenska institutet varit gästlärare i både Moldavien och Vitryssland.

Under sina år i Luleå har Brita Weglin varit engagerad även för konstnärernas arbetsvillkor. Hon är en av dem som medverkade till att Kulturakuten, med lokaler för kulturarbetare i Luleå, kunde förverkligas. Och hon är aktiv i Konstnärernas Kollektivverkstad, KKV, på det gamla regementsområdet Kronan.

Men framför allt har hon haft möjligheter till en mycket rik egen produktion och att förverkliga sina kreativa drömmar. Att besöka hennes ateljé på Kronan

är som att komma in i en diversehandel från förr i tiden.

Hela lokalen – från golv till tak – är översvämmad med grafiska blad och akvareller i alla tänkbara storlekar. Där finns smycken, skulpturer, bilder i emalj. Hon har till och med tryckt upp musmattor till datorer med sina bilder på.

– Tack vare att jag kompletterat med undervisning har jag kunnat leva på min konst. Men det har fordrats massor av hårt arbete och sträng disciplin.

– Jag har inte blivit rik på detta men jag har tjänat vad som krävts för att kunna fortsätta arbeta som konstnär.

Trots att Brita ständigt varit på väg mot nya utmaningar och för att prova nya grepp och material så är det en sak hon stått fast vid – och det är hennes konstnärliga uttryck. En Brita Weglin är alltid en Brita Weglin – oavsett om det handlar om grafik, porträttmålning, skulptur, akvarell, emalj, musmattor eller broderier.

– För länge sedan hittade jag genom grafiken mitt eget bildspråk. Även om jag ständigt är nyfiken och vill prova nya utmaningar så går detta igen i allt vad jag gör och jag vägrar att bli alltför publikfriande, säger hon.

Brita Weglin har mycket positivt att säga om kulturklimatet i Norrbotten. Hon tycker att länet är bra att vara verksam i som konstnär. En sak som hon särskilt vill lyfta fram är landstingets bidrag till konstnärer som vill ha utställningar utanför länet.

– Jag är övertygad om att detta bidrag gjort det möjligt

för många konstnärer att bo kvar här i Norrbotten, säger hon.

– Kultur i alla former är en demokratisk rättighet på samma sätt som skolan och sjukvården är i ett humanistiskt samhälle, slår hon fast.

I oktober 2011 fyllde Brita Weglin 65 år. Hon blev folkpensionär efter att ha arbetat som konstnär i närmare 40 år. Hennes första plan efter 65-årsdagen – är att utbilda sig för att utvecklas ytterligare.

– Hela livet går ut på att utvecklas. Därför är det inte så hemskt att bli gammal, säger hon.

Visst tänker hon ändå trappa ned en aning. Planerna är att mer eller mindre sluta undervisa och lägga de tyngsta materialen åt sidan. Det blir alltså allt färre grafiska blad och bilder i emalj i fortsättningen. I stället ska hon arbeta mer med broderier och att måla akvareller. Hon har utställningar bokade och planerade till och med år 2012 och det kommer säkert mera efter detta.

– Jag älskar det här livet och konsten. I fortsättningen gäller det bara att hushålla lite med krafterna. Dessutom ska barnbarnen få mer tid, avslutar hon. ☛

Jan Sandström,

musik

Professor Jan Sandström är en av Sveriges mest spelade kompositörer vars musik uppförs på operascener och av symfoniorkestrar över hela världen. Men alla vet nog inte att han började sin musikerbana på 1960-talet som gitarrist i rockgruppen *Helikoptern kräks*.

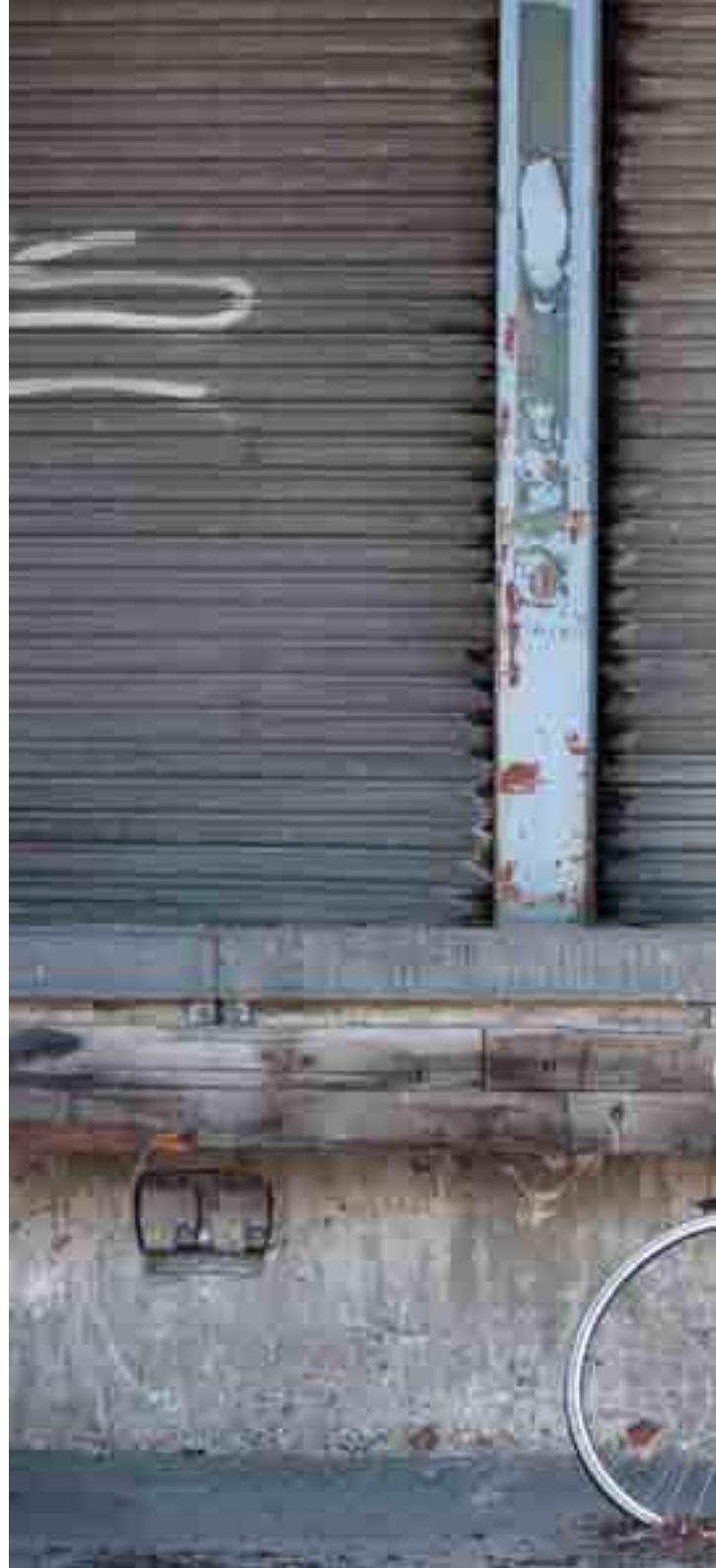
– Jag har alltid lyssnat till vad musiken inom mig vill göra. Sedan har jag följt den uppmaningen.

Att lyssna inåt och ta vara på stundens ingivelse är något som Jan Sandström ofta återkommer till när vi träffas för ett samtal om vad kulturstipendiet Rubus Arcticus betytt för honom. Det var 1999 som Jan fick de 100 000 kronorna i stipendium från landstinget. Ett par månader senare sjöngs hans komposition *Across the Bridge of Hope* av 8 000 sångare i körer från 56 länder runt hela världen för att hälsa in det nya årtusendet.

– Partituret till det stycket finns numera ingjutet i den millennieark som ska öppnas i Luleå – om ett tusen år.

– Det är stort att vara utvald till att få lämna ett sådant avtryck efter sig, säger han.

Jan Sandström är född i Vilhelmina 1954 men redan under tiden i lågstadiet flyttade familjen till Stockholm. Sedan kom ungdomsåren i Sollentuna då mus-

iken tog ett starkt grepp om honom eller som han själv säger: ”Jag blev förgiftad av musik redan som sexåring då jag fick min första gitarr. Kunde sitta och hitta på egna låtar i timmar”.

Via olika rockband, jazzgrupper och dansorkestrar stod det därför snart klart att han skulle få ett yrkesverksamt förhållande till sin musik.

Han började studera vid Musikhögskolan i Piteå 1976 och fortsatte sedan vid Kungliga Musikhögskolan i Stockholm åren 1978–82 men återvände 1982 för att bli lärare i komposition vid Musikhögskolan i Piteå och blev professor 1989.

– Det var många av mina kompisar i Stockholm som då sade till mig ”Bye, bye och adjö, till den kompositionskarriären”. Men, så fel de fick ...

Idag är faktiskt Jan Sandström en av Sveriges mest spelade kompositörer genom alla tider – och han är bosatt i Luleå och arbetar i Piteå.

Sitt första riktigt stora orkesterstycke *Éra* hade Jan Sandström fått uppfört 1979. Under de första åren, efter att flyttlasset gått till Norrbotten, tog karriären fart på fullt allvar. Han undervisade på Musikhögskolan och komponerade samtidigt stora orkesterverk och operor i en rasande takt

Genombrottet kom åren 1987 och 1988 då först körverket *Det är en ros utsprungen* uruppfördes och sedan *The Motorbike Concerto*, som skrevs speciellt för trombonisten Christian Lindberg, började spelas över hela världen. Efter dessa bägge stycken har Jan Sandström nått många internationella framgångar med sina verk.

Han väljer själv att ge några ytterligare exempel på kända och betydande stycken ur sin mycket omfattande Curriculum vitae, CV. Han nämner särskilt körverken *Sanctus* från 1992, *Gloria* (1995) och *Bieggá Luothe* (1998). Han fick också i uppdrag att komponera den officiella hyllningsmusiken då kung Carl Gustaf fyllde 60 år.

– Med åren har jag väl lyckats bevisa att det går att ha världen som arbetsfält – trots att man bor och är verksam i Norrbotten. Jag är också stolt över att ha bidragit till att sätta Norrbotten på den musikaliska världskartan och jag skulle nog inte ha haft samma karriär om jag bott kvar i Stockholm.

I sin ansökan om stipendiet Rubus Arcticus som lämnades in till landstinget i augusti 1999 skriver Jan Sandström att han planerade att sätta upp en operamusikal med författaren och nobelpristagaren Eyvind Johnsons diktepos *Strändernas svall* som grund. Musiken var redan komponerad till en radiouppsättning. Men nu drömde han också om att göra opera av den.

– Tyvärr blev operan aldrig av. Men pengarna från Rubus Arcticus sparades ett par år. Sedan tog jag ledigt och flyttade till Kanarieöarna under en period för att skriva operan *K. Beskrivning av en Kamp* som bygger på Franz Kafkas *Historien om K*. Denna uruppfördes 2005 på Göteborgsoperan.

K. Beskrivning av en Kamp var Jan Sandströms tredje egna opera. Den första, *Bombi Bitt*, komponerades 1991–92 och följdes 1997 av *Macbeth*. År 2004 skrev

han också *God natt Madam!* på uppdrag av Piteå Kammaropera. Just Piteå Kammaropera, som är en av landstingets verksamheter, ligger Jan Sandström mycket varmt om hjärtat och han var dess första konstnärliga ledare från starten 1996.

– Ett år efter starten hade vi premiär av *Montezumas död* som var Norrbottens första egna operauppsättning någonsin. Musiken komponerades av Jan Ferm med libretto av KG Johansson.

Jan pratar länge och entusiastiskt om den utveckling som skett inom musikområdet under de cirka 30 år han bott i Norrbotten. Längre diskuterades frågan om att bygga ett konserthus i Luleå – och det blev två av hög klass på bara fem mils avstånd med Kulturens hus i Luleå och Acusticum vid Musikhögskolan i Piteå.

– Men vi har också på gång ett centrum för ny musik till länet och sedan några år tillbaka finns Norrbotten NEO som är Sveriges bästa orkester i sitt slag. Och så har vi Norrbotten Big Band som är ett av världens bästa storband inom jazzområdet.

Jan Sandström påpekar att han aktivt musicerat i många olika musikaliska sammanhang och detta låter avspeglas på den egna musikkartan. Därför väljer han att använda sig av golfaren Tiger Woods ord: "I am from everywhere".

– Jag har varit på vandring i de flesta musikaliska landskap och hittat stor glädje i alla de platser jag besökt. Någonstans inom mig bär jag på en positiv musikalisk rastlöshet, säger han.

Varför har då Jan Sandströms musik blivit så populär

att han alltså spelas mer än någon annan kompositör i svensk musikhistoria? Han skruvar generat på sig när frågan ställs och funderar länge ...

– Jag skriver nog den musik jag själv vill lyssna på och som jag berörs av, säger han. På uppmaning ger han sig också i kast med att i ord försöka beskriva hur den musiken låter:

– Ja, grunden bygger nog på några snygga ackord. Sedan märks det nog att jag som person är ganska sentimental.

När Jan komponerar sin musik har han föresatsen att vara modig och lita på intuitionen om att det han själv tycker är vackert och berörs av även ska gillas av andra.

Det var i slutet av 1980-talet i samband med *The Motorbike Concerto* som han fattade beslutet att alltid vara öppen och att han inte behöver vara en person som enbart skriver modernistiska kompositioner.

– Min målsättning är att skriva låtar ..., säger han och får det att låta hur opretentiöst som helst:

– Jag är som vilken hantverkare som helst som bygger musik i stället för hus. Det är inget flummigt i det ... och jag söker aldrig efter vad som möjligen ska bli populärt eller vad jag tror att andra vill höra. Musiklyssnarna är ingen homogen grupp där alla tycker lika. Jag är själv min egen publik när jag arbetar.

Sommaren 2011 då vi träffas för denna intervju har Jan Sandström drabbats av den ovanliga känslan att idéerna sinat och det har varit svårt att komponera. Men han ser samtidigt det positiva i att ha fått denna kreativa paus.

– Det har varit trist att inte kunna jobba. Men tristessen är paradoxalt nog min bästa vän då den säger att här vill jag inte stanna.

– Nu har jag beställningar som ligger och väntar och om jag bara sätter mig för att komponera så rinner idéerna till.

Framtiden ser han an med tillförsikt. Jan Sandström har ”orderböckerna” av beställningsverk fulltecknade i flera år. Bland annat har NorrlandsOperan i Umeå beställt ett större verk som är byggt kring FN:s barnkonvention och som ska uruppföras vid Kulturhuvudstadsåret 2014.

– Jag har också fått en beställning om att skriva en orkesterbeställning i samband med firandet av den norska grundlagens 200-årsjubileum 17 maj 2014, säger han med viss förvåning i rösten över att uppdraget gått till en svensk kompositör.

Frågan är också vilken musik som professorn i komposition lyssnar på när han är ledig och inte jobbar?

– Det är sällan jag kopplar av med att lyssna på musik. För det är ganska skönt att stänga ute alla ljud och toner ibland.

Han lägger inte så ofta på några skivor där hemma. Men det händer att han surfar ut på Spotify och där kan han hitta några låtar han glömt bort.

– Det senaste jag hittade där var Olle Adolphssons *Sigge Skog* och en bortglömd goding av Alan Price.

Ambitionen är också att fortsätta komponera så länge han kan. Han vill också fortsätta att arbeta som pedagog på Musikhögskolan i Piteå så länge som möjligt.

– Att arbeta med ungdomarna ger så stor stimulans och viktiga impulser. Det går också att stjäla många idéer till framtida verk av studenterna, säger han med ett skratt och förklarar sig i en sista mening:

– Musik kommer av musik, man inspireras av varandra. Men så är det väl inom all konstnärlig verksamhet ...

Jan Sandström fick ta emot *Rubus Arcticus* vid samma tillfälle som musikern Yana Mangi Sundgren, författarna Katarina Kieri och Mikael Niemi, poeten och rockmusikern Mattias Alkberg, konstnärerna Lennart Holmbom och Gudrun Söderholm samt filmaren Christer Engberg. ¶

Anna Vnuk, dans

Kulturstipendiet Rubus Arcticus gav dansaren och koreografen Anna Vnuk möjligheter att utveckla en egen dansröst att arbeta med.

– Nu försöker jag bedriva ett korståg för att nå ut med dansen till en större och bredare publik.

Anna har varit en av Sveriges hetaste dansare och koreografer under 2000-talet. Hon har setts mycket i TV samt på de stora dans- och teaterscenerna på många håll i landet och har bland annat turnerat på uppdrag av Riksteatern. Dessutom har hon arbetat som dansare och koreograf på Dansens hus, Backa Teater och Parkteatern i Stockholm med mera.

På Youtube har tiotusentals personer tittat på det klipp där hon lär TV-programledaren Kristian Luuk att dansa vid melodifestivalen i Karlskrona 2008. År 2004 var hon också sommarvärd i Sveriges Radio P1.

Anna har även haft stora framgångar för sina egna uppsättningar av *Solofestival med mig själv* och den egna tolkningen av Andrew Lloyd Webbers musikal *Cats*.

År 2009 gjorde hon en krogshow – utan alkohol – med föreställningen *Hårdare, Snabbare, Anna Vnuk* i en dubbelturné tillsammans med skådespelaren Lo Kauppi (med föreställningen *Undercover*) och tur-

nerade i hela landet på uppdrag av Riksteatern. Ett år senare satte hon upp föreställningen *Kött* som gavs på Backa Teater i Göteborg.

Framgångarna har kommit slag i slag. Anna skruvar dock lätt generat på sig och får svårt att förklara varför just hon nått så stora nationella framgångar inom danskonsten.

– Det finns otroligt många duktiga dansare som arbetar så hårt här i Sverige ...

– Men en förklaring till att det gått bra kan vara att jag aldrig har drabbats av produktionsångest och att jag nog befunnit mig på rätt plats vid rätt tidpunkt – även i mig själv.

Anna tycker också att hon hittat sin egen väg att arbeta med och skickar samtidigt en tacksamhetens tanke till Luleå Rytmik- och balettförening samt till danspedagogen Rose-Marie Thessén i Luleå.

– Att som barn växa upp på Hertsön med massor av kompisar omkring mig gjorde att jag fostrades i en mycket kreativ miljö där det gällde att ta för sig.

Vi träffar Anna en idyllisk sommardag i en by utanför Umeå. Just där bor hennes svärföräldrar och denna sommar tillbringar Anna en månad där tillsammans

med sambo och deras två små barn. Det senaste barnet födde hon bara fyra månader innan vi träffas för intervjun.

– Just nu är jag mammaledig och koncentrerar mig på att träna upp kroppen för att kunna börja arbeta igen.

Anna Vnuk fick *Rubus Arcticus* år 2004 vid samma tillfälle som författaren Mona Mörtlund, performanceartisten Pia Suonvieri och konstnären Crister Lövgren. Året innan hade hon fått sitt stora genombrott med föreställningen *Solofestival med mig själv* som hon beskriver som ”en arbetarklassdansföreställning” och som handlar om livet på Hertsön i skuggan av järnverket.

– Det var en stor ära för mig att få *Rubus Arcticus* som innebar ett erkännande även på hemmaplan. Men det ställde också krav på mig att fortsätta leverera.

– Vad jag strävat efter är att berätta mina egna historier om sådant som inte har berättats tidigare.

De 100 000 kronor hon fick i stipendium av landstinget gav henne tid att experimentera och söka nya idéer och det ledde till ökat självförtroende samt att våga prova om vingarna bar vidare via nya utmaningar.

– Det har gått rätt bra för mig efter *Rubus Arcticus*, säger hon med ett leende.

Trots att hon är starkt förknippad med hemstaden Luleå har det gått tjugo år sedan Anna lät flyttlasset gå till Stockholm.

– Jag kom in på Balettkademierna redan som sjutton-åring och gick ut efter tre år 1994. På den tiden var jag så ung och omogen, säger hon.

Åren efter examen arbetade Anna mycket med de klassiska delar av danskonsten som hon lärt sig under utbildningen. Men hon drevs allt mer av en önskan att hitta nya former att utvecklas, att göra dansen mer intressant för sig själv samt att försöka locka ny publik till salongerna.

– I allt jag gjort har jag försökt vara modig och lägga in nya förutsättningar för mig själv för att prova mig fram. Med Lars Noréns ord får jag säga ”att jag är numera helt oansvarig för det jag gör”.

Att Anna Vnuk ska vara oansvarig i sitt skapande är det svårt att tro. I allt hon gör finns en djupare dimension av nyfikenhet, samhällskritik och politik.

– Jag behöver inte få så mycket bekräftelser genom att stå på scenen längre. När jag var ung var det kanske så. Men idag bidrar publiken främst till en gnista och koncentration som får mig att tända på scenen. Däremot är det fortfarande så roligt att stå på scenen och känna det flow som uppstår ibland när allt stämmer.

– Min drivkraft ligger nog snarast i nyfikenheten och kärleken till det jag arbetar med i stunden. Även politiken finns med där men i vidare mening än partipolitik. Jag vill berätta om saker som engagerar mig och jag vill göra det från personliga utgångspunkter.

– Det experimenterande jag ägnat mig åt har gjort att jag åter känner en stark kärlek till den ursprungliga klassiska moderna dansen.

Annas samhällsengagerade dans och teater har visat sig i flera uppsättningar. 2009 skrev hon, regisserade

och koreograferade föreställningen *Alla är skadade* som sattes upp på Backa Teater i Göteborg. Med hjälp av dansare och skådespelare tog hon ett grepp på den vilsenhet och brist på kommunikation som många upplever inom delar av sjukvården i Sverige. Ett år senare återvände hon till Backa Teater för att sätta upp föreställningen *Kött* som handlar om ungdomar och sexualitet.

Anna har allt mer börjat oroa sig för de nya vindar som blåser inom kulturpolitiken. Hon beskriver det i ord som att kulturens mjuka värden allt mer håller på att suddas ut. I stället ska kulturarbetet mer och mer drivas med ekonomiska nyttoaspekter, entreprenörskap, företagande och tillväxt.

– Kulturen har ett egenvärde och måste finnas till på sina egna villkor. Det är kulturen som gör oss till civiliserade människor. Därför krävs mod av våra politiker att stå upp för kulturens ovärderliga roll i samhället.

– Kulturen har fått lite av lyxstämpel över sig. När politikerna får ont om pengar och behöver spara i budgeten skär de från kulturens konto.

Rent konstnärligt har hon stort hopp inför framtiden. Hon menar att det är på gång förändringar där nya unga konstnärer kommer fram och får uppmärksamhet och påverkar utvecklingen i positiv riktning.

– De gamla konstnärsmyterna känns allt mer mossiga och ersätts av nya fräscha idéer om till exempel ledarskap och konstnärliga processer som bland annat gynnar oss kvinnor, säger hon.

Anna har varit aktiv på styrelsenivå i Teaterförbun-

d-ets danssektion och vet att dansen – som nästan helt domineras av kvinnliga utövare – har brister vad gäller jämställdhet.

– Trots att det är flest tjejer som dansar är det de manliga dansarna och koreograferna som har de högsta lönerna och största anslagen.

Ett problem som ofta uppmärksammas är bristen på aktiva dansare bland killar och män. Men där menar Anna Vnuk att det är förändringar på gång.

– Streetdansen och hiphopkulturen har förändrat killarnas attityder till dans. Plötsligt har det blivit manligt att dansa och det är allt fler män och killar som sedan fortsätter med andra typer av dans.

Anna har bott drygt halva sitt liv i Stockholm men är fortfarande Norrbotten trogen. Föräldrar och syster bor kvar i Luleå vilket gör att hon dyker upp där hemma med jämna mellanrum. Hon har dessutom medverkat som dansare i två uppsättningar under 2000-talet – *Pajazzo* (2000) och *Historien om en soldat* (2004) – hos Piteå Kammaropera.

Nu har Anna Vnuk hunnit fylla 37 år vilket anses som en högst aktningsvärd ålder för en person med den egna kroppen som arbetsverktyg. Dansare brukar pensioneras vid omkring 40 års ålder.

– Pension är inget jag tänker på. I stället hoppas jag på att få ett livslångt förhållande till dansen och kulturen.

– Min dröm är att bli som Birgit Cullberg och att jag därmed får hålla på med dans och koreografi tills jag stupar. ☛

Dan Lestander, konst

Dan Lestander är en av Norrbottens mest kända och prisbelönda konstnärer. Men flera av de verk han skapat är tillverkade av snö och is och därför inte bevarade till eftervärlden i sin fysiska form men väl i skisser, foton och videoverk.

– En av mina drivkrafter är att experimentera och mina idéer leder mig ofta till nya material och tekniker.

Dan var nära nog pionjär när han fick Rubus Arcticus 1997. Det var bara tredje året som landstinget delade ut sitt stora stipendium. De som tillsammans med honom fick kliva fram och ta emot stipendiet var minsann inga duvungar; författaren Torbjörn Säfve, filmaren Anna Pontén och folkmusikern Svante Lindqvist som alla hade ett omfattande och uppmärksammat konstnärligt arbete bakom sig.

– Det kändes mycket stimulerande att få stipendiet. Även om det är ett utvecklingsstipendium – så var det samtidigt ett erkännande att få det.

– Men det var en sak till jag gladdes så mycket över. Det var att några personer anser att konsten är en så viktig del i samhället att man ville dela ut ett kulturstipendium som Rubus Arcticus, säger Dan Lestander ödmjukt när vi möts i hans ateljé hos Konstnärernas

Kollektivverkstad, KKV, på området Kronan i Luleå där det tidigare luftvärnsregementet Lv 7 låg en gång i tiden.

Det har varit spännande att följa Dan Lestander under många år på halvdistan. Han är i första hand att beteckna som skulptör, då många av hans verk har en tredimensionell karaktär. Men han arbetar också som filmare, pedagog och organisatör av till exempel Luleå konstbiennaler.

– Om jag bara var ute efter pengarna skulle jag troligen arbeta med något annat än konst. För detta är ett yrke man inte blir rik på. Men det finns andra värden och så länge intressanta idéer dyker upp i mitt huvud lär jag fortsätta som konstnär.

Sin ansökan om Rubus Arcticus minns han mycket väl. Just då hade han idéer om att arbeta med stora ytor där människor satt sina spår på ett eller annat sätt. Om det var från sin bakgrund som gymnasieingenjör inom väg och vatten som idéerna föddes kan vi låta vara osagt. Dan hade en dröm om att samla på sig asfalt från hela världen och sedan göra bilder av detta.

– Materialet höll inte och var omöjligt att jobba vidare med. Därför tvingades jag att överge den tanken. Men jag lärde mig nya saker av det arbetet.

Tack vare Rubus Arcticus fick han det året möjligheter att fortsätta att experimentera med andra material. Han fortsatte med ett ämne som han tidigare gjort sig känd över hela världen för att arbeta med – nämligen det vatten som fryst till snö eller is.

– För mig är isen och snön det membran som ligger

mellan himmel och jord. Därför är det så fascinerande.

Så efter försöken med asfalten provade han att arbeta med en kombination av is och – dess motsats – svetslågan. Experimenten ledde fram till verket *Sånt är livet, mina vänner* som fanns med i den svenska paviljongen vid världsutställningen i Hannover år 2000.

Tidskriften EXPO 2000 som trycktes upp i två miljoner exemplar pryddes på första sidan av en stor bild med Dan Lestanders is- och svetsinstallation.

Världsutställningen i Hannover blev ett internationellt erkännande för Dan Lestander. Men det var ingalunda första gången. Faktum är att Dan – precis som sin pappa Klas – har en olympisk guldmedalj i sin ägo.

Konsten och idrotten inom de olympiska spelen gick hand i hand i samma organisation fram till OS i London 1948. Men fortfarande arrangeras ett OS i konst samtidigt – på samma plats som de idrottsliga spelen.

När Dan var knappt ett år gammal, år 1960, vann pappa Klas Lestander OS-guld i skidskytte vid spelen i Squaw Valley, USA. 32 år senare tog Dan, tillsammans med Ricky Sandberg och Jan-Erik Falk, hem guldmedaljen vid The Olympic Art Festival i franska Albertville. Vid OS i norska Lillehammer fick samma trio ett specialpris för verket *Eldens Boning*.

Men detta är inte den enda internationella uppmärksamhet som Dan fått för sitt konstnärliga skapande. Främst för arbetet med snö och is har han uppmärksamhats stort bland annat i Japan, USA och Italien. Men när han ska berätta om minnen från sina

internationella framgångar landar han nog ändå helst i Argentina och staden Resistencia år 2000.

– Jag medverkade tillsammans med Ricky Sandberg vid skulpturbiennalen i Resistencia. Resistencia är den stora skulpturstaden i Argentina med över 500 skulpturer på gator och torg.

– När vi landade på flygplatsen möttes vi av ett stort uppbåd från pressen och det var bilagor i flera av de stora argentinska tidningarna om utställningen. Under de två veckor som biennalen pågick fick jag sedan skriva hundratals autografer.

Avslutningsceremonin, som bevakades av omkring 15 TV-kameror, sågs av 20 000 personer på plats. Som grädde på moset tilldelades Lestander och Sandberg juryns stora stipendium och fick stå på prisballen och spruta champagne ur en magnumbutelj som riktigt stora racerstjärnor ...

– Det var helt sanslöst. De tyckte att konst var något viktigt, säger han och skrattar glatt åt minnet från Argentina.

Men för Dan Lestander är det inte enbart det egna skapandet som är viktigt. Hans engagemang i konstkollektivet Kilen är omvittnat. Han har till exempel varit en av de drivande krafterna i att arrangera de många upplagorna av Luleå Art Biennial som år 2011 firar 20-årsjubileum.

– Det är tufft att enbart försörja sig på den egna konsten. Därför behöver jag flera ben att stå på. Allt jag arbetar med ligger dock inom ramen för den konstnärliga sfären.

Med biennialerna, som hållits både som vinter- och sommarvarianter, har Dan Lestander varit med om att sätta Luleå på kartan. Han anser att Luleå Art Biennial håller en mycket hög klass även i det internationella perspektivet.

– Ibland när jag föreläser i södra Sverige och berättar om biennialerna blir folk förvånade – att det i Norrbotten skapas så otroligt mycket bra konst. Att det görs så mycket bra för konsten.

– Att den förvåningen råder har nog flera orsaker. Det är en storstadscentrering i vad som visas upp i riksmidia. Dessutom härskar jantelagen på många håll här i länet vilket gör att vi inte berättar om hur bra vi i själva verket är. Detta bidrar samtidigt till att bromsa utvecklingen.

Just ordet *utveckling* är något som Dan ständigt återkommer till under vårt samtal. Det handlar i lika hög grad om att utveckla konstlivet i Norrbotten som att själv utvecklas som konstnär.

För det egna skapandet handlar det till stor del om nyfikenhet vilket han anser vara den främsta drivkraften för honom som konstnär. Det handlar bland annat om nyfikenhet på materialens egenskaper, kombinationen av olika material och vad som kan upptäckas med nya former.

Spännvidden på det han arbetar med är också mycket stor och omfattar flera typer av material och genrer. När vi besöker honom i ateljén i början av november 2010 arbetar han med en tio millimeter tjock aluminiumtråd som lindas runt en stålkärna.

Arbetet är tungt och han får ta i ordentligt för att forma materialet till den form han önskar.

Som kontrast till detta står det arbete han var sysselsatt med sex månader tidigare då vi träffades i hans verkstad för att göra en reklamfilm för stipendiet Rubus Arcticus. Då var han fullt sysselsatt vid datorn med en videoinstallation som våren 2011 visas på Liljevalchs vårsalong i Stockholm.

Videoinstallationen är kallad *I'm Watching* och föreställer en man som nästan orörlig i sin isvak iakttar besökaren med en granskande och skeptisk blick. *Dreams and Wishes*, en annan video i isvaksserien, ingår i en samling svensk konstvideo som under 2011 visats i åtta olika länder, bland annat i London och Aten.

Men det finns något som kittlar honom lite extra i det konstnärliga skapandet. Och det handlar om 3-D. Allt han gör har på något sätt fragment av denna dimension i sin form. Matematiken spelar också en viktig roll för honom i många verk.

– I Haparanda, inte långt från Ikea, finns ett av mina verk som är kallat $1 + 1 = 1$. Det bygger på att det finns två av allt i Haparanda; två städer, två länder och två valutor. Arrangerar man en musikfestival blir det med både jazz och blues.

– Därför har jag gjort en skulptur som består av två delar. Men ser man den i vissa vinklar blir det bara ett verk. Dessutom har jag i en dator studerat hur jazzen ser ut formmässigt och sedan skapat en tredimensionell tolkning av musiken på ytan av min skulptur.

Han berättar också att ett arbete oftast börjar med skisser med penna på papper. Men när arbetet är påbörjat sker det ständiga förändringar av verken genom att materialens egenskaper leder till nya upptäckter som påverkar resultatet.

– En idé kan från början ha en mycket övergripande form för att sedan medan jag, under processens gång, kan upptäcka så mycket mera. Men den intuition jag har från början bygger på fakta – inte minst från min utbildning till gymnasieingenjör där jag bland annat lärt mig hållfasthetslära.

När det gäller frågan om hur norrbottniskt kulturliv ska kunna utvecklas ställer han ett visst framtidshopp till ett framtida *Resurscentrum för konst*. Den frågan finns med i den gemensamma kulturplan som antagits av landstinget och länets fjorton kommuner.

Meningen med centret är att länets konstnärer ska kunna få hjälp med marknadsföring, ekonomi samt en producent som hjälper till att ordna utställningar. Men centret ska också vara en resurs för samhället som där lättare kan hitta konstnärer till konstnärliga och pedagogiska projekt. Konsten kommer att vara en än mer viktig faktor i att bygga morgondagens kreativa samhälle.

Han drömmer också om att det någon gång dyker upp en konstmecenat i Norrbotten. Det är en person med gott om pengar som kan köpa in konst och ordna utställningar med mera.

– Se bara vad Hjalmar Lundbohm gjorde i Kiruna på sin tid. Han samlade konst, bjöd in den tidens

stora konstnärer till Malmfälten och stödde de lokala konstnärerna. Därmed fick han konstlivet i staden att blomma.

– Eldsjälar av den typen ger många ringar på vattnet, avslutar Dan Lestander. ☞

Katarina Kieri, litteratur

Framgångarna med boken *Dansar Elias? Nej!* har gjort att Katarina Kieri främst förknippas med att vara barn- och ungdomsförfattare. Boken, som har sålt i cirka 30 000 exemplar, gjorde att hon belönades med det prestigefyllda Augustpriset år 2004.

Men Katarinas författarskap innehåller så mycket mer än ungdomsromaner. Hon är också poet, dramatiker, och krönikör som alltså lika gärna skriver för en vuxen publik.

– Kalla mig inte för ungdomsförfattare. Alla epitet är så inskränkande, säger hon.

Året var 1999 när Katarina Kieri fick ta emot landstingets kulturstipendium på 100 000 kronor vid samma tillfälle som bland andra Mikael Niemi.

Katarina hade debuterat 1993 med diktsamlingen *Slutet sällskap* (Norstedts förlag). Hon jobbade heltid men skrev disciplinerat på fritiden. Varje tisdagskväll mellan klockan nitton och tjugoeft satte hon sig vid datorn och mejslade fram sina nya dikter på pappret hemma i lägenheten i Luleå.

Två år senare sade hon upp sig från jobbet som kommunalt anställd fritidspedagog. Hon bestämde sig nämligen för att bli författare på heltid ... Detta efter

att ha gett ut vad hon idag med ett skratt kallar för ”en liten pjuttig diktsamling”.

– Jag hade ett övermått av självförtroende på den tiden men insåg ändå att man inte skulle kunna leva på att vara poet. I synnerhet som jag då också var småbarnsmor. Därför började jag samtidigt att läsa 20 poäng litteraturvetenskap på universitetet, berättar hon när vi träffas för ett samtal om hennes författarskap i den nya hemstaden Norrtälje.

Vi har tagit plats i köket i radhuset som ligger alldeles intill Societetsparken vid Norrtäljeån. På sommaren är parken en vacker och lummig plats med den vita restaurangbåten ångbåten Norrtälje vid kajen på andra sidan det smala vattendraget.

Men nu är det februari. Ännu ett av denna vinters kraftiga snöfall har dagen innan gjort staden kall, modig och ogästvänlig av snöslasket. Utanför Katarina Kieris fönster i arbetsrummet står en av grannarnas bil översnöad med endast registreringsskylten synlig; ORD 300. Mer av den iakttagelsen lite senare i det här reportaget.

Boken *Slutet sällskap* från 1993 följdes av ännu en diktsamling, *Om man saknar vingar*, som kom ut 1996 –

även denna på Norstedts förlag. Hon fortsatte också som många andra författare före henne hade gjort – att skriva om litteratur i dagstidningarna. För Katarinas del handlade det främst om Norrbottens-Kuriren och dess kultursida.

– Jag ville inte bli en författare som enbart levde på A-kassa. Därför försökte jag dra in pengar genom att bredda mitt skrivande.

I början var det främst poesin som Katarina Kieri ägnade sig åt. Men samtidigt längtade hon efter att lära sig konsten att skriva prosa.

Därför var det också helt logiskt att hon 1999 sökte Rubus Arcticus som är ett kultur- och utvecklingsstipendium. Redan då hade hon klart med sin tredje diktsamling *Ur mitt lyckliga liv* som kom ut år 2000.

– Jag fick stipendiet hösten 1999. Under det år som sedan följde hade jag tid och råd att skriva och slänga ... skriva om och slänga ... Resultatet blev ungdomsromanen *Ingen grekisk gud, precis* som kom ut på Rabén och Sjögrens förlag år 2002.

– Stipendiet gav inte bara arbetsro att skriva vidare. Det var också ett erkännande om att jag dög som författare.

Ingen grekisk gud, precis utspelar på en skola i Luleå. Femtonåriga Laura möter sin lärare Anders Strandberg som är minst dubbelt så gammal ”och ingen grekisk gud precis”. Men det hindrar inte att Laura uppfylls av honom i sina drömmar ... Boken är skriven på ett klassiskt tema men som den här gången får ett bra och lyckligt slut.

– Det blev ett mycket stort steg att ta då jag gick från poesin till prosan. Den senare tar ju så mycket längre tid att skriva jämfört med poesin, säger hon.

De år som gått sedan Katarina Kieri släppte taget om tryggheten och valde att bli författare på heltid har hon gett ut ungefär en bok varje år. Det har blivit flera ungdomsromaner där alltså *Dansar Elias? Nej!* belönades med Augustpriset.

Katarina berättar att idén till den boken plötsligt kom

till henne via en dröm när hon tog sig en middagslur i lägenheten på Mjölkkudden i Luleå. I drömmen möter hon pojken Elias och över axeln på honom läser hon på ett papper *Brev 114*. Brevet citeras här i sin helhet:

I morse när jag kom ut upptäckte jag att våren hade kommit. En mening dök upp i mitt huvud någonstans ifrån: "Ska jag skratta eller gråta?" En idiotisk mening förstås. Jag låste upp cykeln och trampade iväg. Om det fortsätter så här hinner kanske de svarta snöhögarna vid vägarna smälta bort till Valborgsmässoafton. Så att den gamla hundskiten syns ännu bättre.

Det är enklare med vinter. Man vet att det är kallt och jävligt, det bara är så, det behöver inte vara på något annat sätt. På våren ska alla vara glada, så outhärdligt lyckliga. Håret ska fladdra i vinden, alla ska spela brännboll.

Jag skrev ditt namn i engelskaboken idag, jag tänkte inte på att jag gjorde det. Tobbe såg det och tittade lite undrande på mig.

Jag slog igen boken, stängde om ditt namn.

Det smakar syrligt, har du tänkt på det?

E

– Jag kunde inte koppla brevet eller händelserna i övrigt till något annat i mitt liv. Boken kom bara till mig den gången. Därför blev det lite speciellt att skriva den.

År 2007 kom novellsamlingen *Majas morsas kompis sambo – och andra noveller* och *I det här trädet* (2010).

Hon har också gett ut fyra renodlade barnböcker; *Födelsedagsmaman* (2003), *Klart som korvspad, Astrakan* (2008), *Det snöar, Astrakan* (2009) och *Vilken fullträff, Astrakan* (2010).

Det har också blivit två vuxenromaner, *Vem vågarsom-maren* (2006) och *Morbror Knuts sorgsna leende* (2010). Lägg därtill pjäser för både Norrbottensteatern och Lule Stassteater och man förstår hur produktiv hon är.

– Mitt kulturintresse började egentligen med teatern. På 1970-talet följde jag med föräldrarna för att se när *Tältprojektet* kom till Luleå med både teater och musik. Med detta öppnades en helt ny, underbar och hoppingivande värld för mig.

– När Lule Stassteater många, många år senare ringde och ville beställa en pjäs av mig så sade jag nej direkt. Jag hade aldrig skrivit drama och visste inte hur man gjorde. Men jag ändrade mig och antog utmaningen. Sedan anmälde jag mig omedelbart till en kurs på Biskops-Arnö Folkhögskola i konsten att skriva dramatik. Resultatet blev pjäsen *Ditt andra ansikte* som gick på turné för eleverna på högstadiet i länet 2008.

Ett år senare var det urpremiär hos Norrbottensteatern på Katarina Kieris pjäs *Alla Hjärtan*.

Katarina var modig och sökte sina egna lösningar för att kunna försörja sig som författare. Ännu idag är hon innovativ när skrivkrampen gör sig påmind. Nåja, skrivkramp är kanske inte rätt ord för en författare som ger ut mer än en bok om året och som dessutom skriver artiklar, krönikor och teater. Men ...

Hon berättar att en tid innan vår intervju sker fick

hon problem med sitt skrivande. Hon var nyinflyttad i radhuset med sin nya man och hade väl en del annat som rörde sig i huvudet än att skriva berättelser och idéerna ville inte riktigt infinna sig. Men då ...

– Jag stod och tittade ut genom fönstret och lät blicken svepa runt på måfå. Då såg jag bilen med registreringsplåten ORD 300 på parkeringen här utanför och bestämde mig för att skriva 300 ord om dagen för att komma igång med något igen.

Katarina beskriver sig själv som en ”eremit” när hon går in i sina arbetsprocesser. Då hon skriver har hon inga som helst behov av nätverk för att träffa andra författare och diskutera yrkesroll eller spörsmål som rör författarskapets villkor och utveckling.

Hon har också valt att gå sina egna vägar för att prova nya former och nya sätt att arbeta på.

– Att först skriva ett synopsis skulle tråka ut mig fullständigt. När jag skriver vill jag utforska det jag inte redan vet om de människor och miljöer jag berättar om. Därför utgår jag oftast från en bild och berättar vad som sker i den ...

År 2003 valde Katarina Kieri alltså att flytta från Luleå för att i stället bosätta sig i lilla idylliska Norrtälje i norra Roslagen. Hon har med åren fått perspektiv på det norrbottniska kulturlivet som hon fortfarande håller kontakt med och tycker mycket bra om.

– Kulturklimatet i Norrbotten är ett korsdrag av tillåtande öppenhet där det finns plats för alla, säger hon och berättar att kontakten med Luleå fortfarande lever i högsta välmåga. Bara ett par dagar efter vår

intervju ska hon ”hem” till Luleå för att vara med om vernissage hos Galleri Syster.

Hon håller inte med om tesen att Norrbottens kulturliv ligger helt avsidet i Sverige. Detta är något som kritiker menar avspeglar sig på de stora tidningarnas kultursidor. Där får oftast små händelser i storstäderna mer uppmärksamhet än när något riktigt stort händer i Norrbotten.

I stället tycker hon att kulturlivet i Norrtälje – beroende på sin relativa närhet till storstaden Stockholm – känns mycket mera perifert och präglas av sämre självförtroende. Hon har också ett nära förhållande till konsten i den nya hemstaden. Katarina bor alldeles i närheten av gamla brandstationen som numera är kommunal konsthall. Och chef för konsthallen är sam-bon Daniel Werkmäster.

Att hon är en norrbottning i förskingringen är något som inte på något sätt bekymrar henne. Hon har alltså kvar kontakterna med vännerna och kulturlivet i hemlänet och fortsätter att skriva krönikor i Norrbottens-Kuriren.

Flytten till Norrtälje beskriver hon som ”nödvändig för att få miljöbyte” och det har gett henne ny inspiration att fortsätta skriva.

– Jag behövde få ett nytt landskap och det har jag fått i flera bemärkelser ...

Katarina Kieri anser att kulturen är en hjälp och ger mycket stora möjligheter för medborgarna att bearbeta sina egna liv och tillkortakommanden. Kulturen är med andra ord en del av människors naturliga vardag.

– Konsten och kulturen är en spegel som reflekterar och gör våra liv synliga för oss själva.

Det har gått bra för Katarina och hennes tidiga drömmar från i början av 1990-talet. Det var drömmar om att en dag kunna bli författare som kan försörja sig på sitt skrivande. Flera böcker har sålt riktigt bra och hon har fått så kallad författarpeng vilket garanterar en inkomst som motsvarar en halvtidslön fram till den dag hon fyller 70 år.

– Nu kan jag kalla mig författare! Men en sak är klar
– man tjänar mer pengar på att prata och föreläsa om sina böcker jämfört med att skriva dem. ☞

Simon Marainen, musik

För den mångsysslande kulturarbetaren Simon Marainen sker allt kulturskapande med utgångspunkt från rötterna i det samiska samhället.

– Som frilansande kulturarbetare tjänar man inte så mycket pengar. Men som jag ser det är friheten en del av min lön, säger han.

Den som följt den nu 31-årige Simon Marainen de senaste fem till tio åren kan notera att han förekommit flitigt på kulturscenerna antingen som jojkare, skådespelare, musiker eller som författare.

Stipendiet Rubus Arcticus fick han år 2007. I sin ansökan skriver Simon att han vill ha stöd till en ”bra start för min konstnärliga kreativitet”.

Någon start handlar det väl egentligen inte om. Vid den tiden hade han redan debuterat som författare genom att medverka med en text i antologin *Vidd/Viidát* som kommit ut ett år tidigare.

Ungefär samtidigt var han anställd som skådespelare i Samiska Teaterns uppsättning av barnteaterpjäsen *Tro, Hopp och Kärlek* som turnerade inom hela Sápmi. I Bengt Pohjanens opera om Lars Levi Laestadius gestaltade Simon den unge predikanten Laestadius.

Men Simon hade vid den tiden producerat barnradio

för Sameradion och var en av personerna bakom vandringsutställningen *Att leva i två världar*. Vid Bok- och biblioteksmässan i Göteborg medverkade han som poet och jojkare i den monter där landstingen i Norrbotten och Västerbotten marknadsförde litteratur från de bägge länen.

– Om jag måste sätta en etikett på mig själv idag – då är jag nog främst av allt musiker, säger han.

Men redan när han sökte kulturstipendiet hade musiken börjat ta allt större plats hos honom. När ansökan lämnades in till landstinget i mitten av augusti 2007 var han mitt uppe i inspelningen av den första egna CD-skivan.

– Med pengarna från Rubus Arcticus fick jag arbetsro och kunde för ett tag koncentrera mig på det kreativa arbetet kring inspelningen av skivan.

– Numera handlar mitt kulturella arbete nästan uteslutande om musiken. Även om jag ibland kommer in på ett och annat sidospår.

Simon Marainen fick alltså Rubus Arcticus 2007 och han fick det samtidigt med konstnärerna AnnaSofia Mååg, Agneta Andersson och musikern Mattias Kallander.

– Det var stort att få stipendiet tillsammans med dessa etablerade konstnärer och det har gett mig mycket större självförtroende, säger han ödmjukt.

När vi träffas en vårdag 2011 har Simon – som även använder sig av artistnamnet Issát – just varit i Umeå för att ge konserter tillsammans med en annan musiker. Han stannar till i Luleå för intervjun på sin väg hem till Soppero. För det är just Nedre Soppero som är utgångspunkten för allt som Simon Marainen gör och skapar. Men mer om det senare.

Annars har han en egen grupp kallad Ára som släppte sin första och kritikerrosade CD hösten 2010. Bland annat uppmärksammandes den med en fyra (av fem) i betyg av tidningen Göteborgspostens recensent. Gruppen var också en av de nominerade till titeln Årets nykomling vid Folk- och världsmusikgalan som sändes i SR P2 under våren samma år.

– Det här var stort och betyder väldigt mycket för oss, säger han.

Simon berättar att den musik som gruppen spelar har anslag och klangfärger av jojk i grunden. Men de blandas sedan i ett genreöverskridande tillsammans med jazz, pop och andra stilar som passar bäst just för stunden och sammanhanget.

– Nu i höst ska vi gå in i studion för att spela in vår nästa CD med den här gruppen.

Gruppen Ára består av fem musiker och Simon är därmed en del av ett kollektiv. Men han jobbar mestadels ensam när han komponerar nya jojkar och nytt material till bandet.

– Jag är mycket spontan i mitt skapande. Det händer nästan aldrig att jag sätter mig vid datorn med avsikten att ”nu ska jag hitta på något”.

– I stället kommer idéerna medan jag kör bil eller sitter på skotern ute på fjället. Då är mobiltelefonen mitt viktigaste arbetsredskap. Där det inte finns täckning för samtal, SMS och internet fungerar den som diktafon. Så när jag kommer på något bra är det bara att stanna skotern, slå av motorn och sedan nynna in en melodislinga eller berätta tankarna om en text.

Musiken är alltså det viktigaste för Simon just nu. Men han är fortfarande en mångsysslare och har en del andra saker på gång. När vi träffas har han just läst korrektur på sin första egna bok som enligt planerna ska komma ut hösten 2012 på det samiska förlaget Davvi Girji i Karasjok.

Det handlar om en barn- och ungdomsbok i tolv kapitel där läsaren – månad för månad – får följa en pojke och flicka i tioårsåldern under det samiska året. Ett kapitel i boken handlar om när renkalvarna föds i maj, ett annat om skolavslutningarna i juni, ett tredje om kalvmärkningen i juli och så vidare.

– Bokens manus är en utveckling av den pjäs jag skrev för Sameradion 2007.

Vi ber honom beskriva sin drivkraft som konstnär. Han tänker länge tyst och söker efter svaret och liksom smakar på stroferna en efter en innan han tar ett djupt andetag:

– Konsten ... finns liksom bara där ... Berättelserna ... de dyker plötsligt upp i huvudet ... och melodislingorna

vill bara ut, säger han och skyndar sig att tillägga:

– Men jag vill också berätta om livet i det samiska samhället. Jag lever mitt liv just där.

Han återkommer ofta just till det faktum att han vill leva i det samiska samhället med allt vad detta innebär av kulturella traditioner och nutidens moderna teknologiska renskötsel.

– Min bror är renskötare och jag vill delta så mycket som möjligt i renskogen. Men min ambition är att främst arbeta som kulturarbetare ...

Han tror inte heller att livet kommer att förändras särskilt mycket för honom de kommande tio åren. Förhoppningen är dock att han till dess har skaffat sig fru och barn. Men han räknar med att bo kvar i Soppero och ha den orten som bas för sitt arbete.

Simon tycker att kulturen har en viktig roll att fylla genom att den både bjuder på upplevelser och medverkar till att bygga broar mellan människor och kulturer. Därmed bidrar den till att skapa mångfald i samhället.

Han passar också på att hylla de samer som i tidigare generationer gått mot strömmen och inte förnekat sitt ursprung. Han syftar på de människor som hållit sig kvar vid sitt språk och sin kultur och som varit beredda att föra sitt arv vidare till kommande släkten.

– De förtjänar all respekt. Utan dem hade det samiska samhället och kulturen varit urvattnad idag. Dessa människor är den samiska blodådern.

Till sist undrar vi om han har någon förklaring till varför lilla Soppero (och då räknar vi in både Nedre

och Övre Soppero) med cirka 250 invånare har lyckats fostra fyra personer av de som fått Rubus Arcticus sedan starten.

– Jag vet inte ... Men det är en trygg miljö där kulturen betyder så mycket för oss som bor där.

Familjen Marainen är också unik så tillvida att konstnären och Simons mamma Randi Marainen fick Rubus Arcticus år 2010. Därmed är Simon och Randi de enda ur samma familj som fått stipendiet.

– Mamma är en väldigt begåvad, stark och driftig konstnär och kvinna. Jag är så stolt över att hon fick stipendiet i fjol, avslutar han. ☞

Ann-Helén Laestadius, litteratur

För den flyhänt snabba journalisten Ann-Helén Laestadius tar skrivandet av varje ny bok allt längre tid. Den kritikerrosade debutboken *SMS från Soppero* skrevs på två veckor från pärm till pärm. Uppföljaren *Hej, vacker* tog en månad att få klar medan den tredje boken i serien *Ingen annan är som du* – som kom ut sommaren 2011 – har tagit henne ett halvår att skriva.

För minnesgod tidningsläsare i Norrbotten kan Ann-Helén Laestadius vara ett välkänt namn. I många år arbetade hon som journalist på Norrländska Socialdemokratens, NSD, lokalredaktion i Kiruna. Där skrev hon artiklar om gruvnäringen, rymdindustrin, turismen vid fjällanläggningarna i Kebnekaise, Abisko, Björkliden och Riksgränsen. Men hon skrev självfallet också om den samiska kultur där hon själv har sitt ursprung.

Det mesta hon publicerade var snabba och raka nyheter. De intervjuer hon gjorde den ena dagen skulle i regel finnas med i tidningen dagen efter. Med de långa avstånd som ofta låg mellan jobbet ute på fältet och datorn hemma på redaktionen gällde det att bli snabb vid tangentbordet.

År 1999 sade hon emellertid upp sig från NSD och

flyttade söderut och hamnade i ett ”elvamånadersrally” hos de stora drakarna i Stockholm. Det innebar att hon gick som vikarie på Aftonbladets redaktion tills LAS-reglerna tvingade henne till elva månaders vikariat på konkurrenten Expressen och sedan ett vikariat hos morgontidningen Svenska Dagbladet.

Men 2002 lyckades hon få fast jobb som kriminalreporter på tidningen Stockholm City som delades ut gratis bland annat vid tunnelbanestationerna. Där fick hon verkligen driva det där med snabba, korta och raka nyheter till sin spets.

– Men jag hade hela tiden lusten att skriva något annorlunda samtidigt som jag ville berätta och sprida kunskaper om det samiska samhället varifrån jag kommer.

Hon hade i många år funderat på att skriva en roman om tre generationer samiska kvinnor. Men så i december 2006 läste hon om en skrivartävling med temat ”Att vara ung same” som arrangerades av bokförlaget Podium tillsammans med Nordiska museets förlag och Samiskt informationscentrum. Hon bestämde sig för att satsa på ungdomsdelen i sin planerade roman. Ann-Helén skrev på kvällarna efter

jobbet på tidningsredaktionen och efter att ha nattat sonen. Det tog två veckor att skriva boken.

Den som hjälpte henne att hitta formen för skönlitterärt skrivande var journalisten och författaren Christina Wahldén och som ett tack till henne döpte hon sin huvudkaraktär efter hennes dotter Agnes.

Gerda Helena Lindskog (som många år tidigare haft uppdraget som litteraturkonsulent hos landstinget i Norrbotten) ingick i juryn och det var hon som sedan gick igenom Ann-Heléns vinnande bidrag som en korrekturläsare utan att peta i själva berättelsen.

Boken handlar om 13-åriga Agnes i Solna som är på väg hem från skolan en dag när det plötsligt piper till från mobiltelefonen. Hon förväntar sig ett SMS från sin bästa kompis Jenny som går i samma skola. Men i telefonen finns det obegripliga meddelandet:

”Bures! Du oarbmebealli Kristin Čájeheii munnje gova dus. Mon gullen don boadat fargga. De moai soite oaidnalit. H”

Hon fattar direkt att det är samiska men förstår inte vad det betyder. Hemma i sitt flickrum har hon dock en samisk ordbok och börjar sedan sakta och stapplande översätta meddelandet:

”Hej, din kusin Kristin visade en bild på dig och jag var tvungen att skicka ett SMS. Hörde att du kommer upp snart. Då kanske vi ses. H”

Hi visar sig vara den jämnårige killen Henrik i Soppero, som är Agnes mammas hemby. SMS fortsätter att komma som Agnes sakta måste stava sig igenom via sin samiska parlör ...

Att *SMS från Soppero* blev en framgång inspirerade Ann-Helén till den grad att hon bestämde sig för att skriva en fortsättning. Historien var inte färdigberättad. Men de egna kraven hade ökat och nästa bok skulle bli ännu bättre. Därför gick hon först en kurs hos Folkuniversitetet och bestämde sig för att ta mera tid på sig den gången för att skriva boken.

– Jag sökte Rubus Arcticus 2008 och fick stipendiet direkt. Det skulle användas till att skriva den fortsatta berättelsen om Agnes sökande efter sin samiska identitet och hennes möten med Henrik i Soppero.

– Stipendiet använde jag alltså till att skriva boken *Hej vacker* som kom ut 2010 på Rabén & Sjögren.

Hon berättar att det var oerhört nyttigt för hennes utveckling att få samarbeta med ett etablerat bokförlag med stora resurser. Redaktörerna kom med tips som hon lärde sig så mycket av.

Vid årsskiftet 2009/10 blev det klart med utgivningen av boken *Hej vacker*. Ett halvår tidigare hade hon då släppt greppet om de trygga anställningarna på tidsningsredaktionerna efter 18 år. I stället arbetade hon som frilansande författare, journalist och föreläsare. På senare år har hon även medverkat som programledare i SvT för Kunskapskanalens serie "Bilderna av vilden".

Vi träffar Ann-Helén i hennes lägenhet i Skytteholm i Solna. Det är där vid datorn i köket som hon skriver

sina böcker om att söka sig tillbaka till de samiska rötterna i Soppero.

I böckerna bär Agnes tydliga spår av Ann-Helén själv. Men det kanske är lätt att luras av det faktum att Agnes går i Skytteholmsskolan och rör sig i området kring Solna Centrum. Ann-Helén försäkrar dock att allt i böckerna är påhittat – även om hon utgått från sig själv och sina egna upplevelser.

– För mig handlar böckerna också om att utforska och fördjupa kunskaperna om mina egna samiska rötter.

Just den dagen när vi träffas bjuder Solna på ett tjurigt och surt vinterväder med grå blåst och en temperatur strax under nollgradersstrecket. Vi kurar vårt samtal över en kopp kaffe när Ann-Helén plötsligt plockar fram en tjock bunt papper och lägger framför oss på bordet.

– Det här är manus till tredje boken om Agnes. Den kommer ut sommaren 2011 och har fått namnet *Ingen annan är som du*. Jag läser korrektur på den just nu ...

För att få inspiration till sina böcker reser hon med jämna mellanrum hem till Soppero för att träffa släkt och vänner samt få andas den luft hon skriver om. Trots att hon bott många år i Stockholmstrakten och inte har några planer på att åter flytta norrut – är och förblir Soppero *hemma* för henne.

Någon dag tidigare har hon kommit tillbaka till Solna efter att ha umgåtts med släkt och vänner vid Jokkmokks vintermarknad.

– Jag lever i den bästa av två världar. Här i Solna är

jag precis som alla andra svenskar. Men i grunden är jag same som åker upp till Soppero för att hitta lugnet och få vara i det samiska, höra språket och umgås med släkten.

– Med mina böcker vill jag sprida kunskaper om oss same och därmed ge tillbaka en del av det fina jag fått med mig från min uppväxt.

Boken *SMS från Soppero* har blivit översatt till såväl nordsamiska, sydsamiska som lulesamiska och med en viss stolthet berättar hon att boken även används som undervisningslitteratur på universiteten.

Ann-Helén har nu tre ungdomsromaner bakom sig. Men i hennes dator håller den här vintern även den första vuxenboken på att ta form. Som de flesta andra författare vill hon inte prata så mycket om boken innan den blir klar. Mycket kan hända på vägen från idé till färdig bok.

– Från början skrev jag på ett tema om hämnd. Men den utvecklas allt mer till att bli en berättelse om två systrar i det laestadianska samhället vars liv utvecklas åt helt olika håll.

– Jag är själv släkt – på långt håll – med predikanten Lars Levi Laestadius via en av hans bröder.

Utöver att skriva romaner för ungdomar och vuxna lockar det henne att även börja skriva dramatik för teatern. Lite grand har hon nosat på den saken genom ett samarbete med dramatikern – och förre kirunabon – Erik Norberg om Samiska Teaterns uppsättning av *What's up, Sápmi*.

Ann-Helén poängterar också att hon upplever en

tydlig förändring åt det moderna hållet hos Samiska Teatern på senare år. Hon menar att de har blivit bra på att fånga upp det som händer här och nu i det samiska samhället.

– Nästa år har förhoppningsvis filmen som bygger på *SMS från Soppero* och *Hej vacker* premiär, berättar hon också stolt.

– Nu i efterhand kan jag verkligen konstatera att stipendiet Rubus Arcticus fick hjulen i mitt liv att rulla av sig själva.

Tiden rusar iväg och vi börjar se slutet av den tid som Ann-Helén har kunnat avsätta för intervjun. Om en stund ska hon hämta den sexåriga sonen på skolan. Men innan dess kommer vi in på frågan om hon tycker sig ha mötts av fördomar – eller rent av utsatts för positiv särbehandling – på grund av sin samiska tillhörighet.

– På tidningarna här i Stockholm har jag nog haft fördelar av min bakgrund. Folk är så nyfikna på mitt samiska ursprung som därmed har öppnat dörrarna till många intressanta samtal.

– Jag tror också att mina böcker om Agnes har kommit ut precis i rätt tid när folk är så välvilligt inställda till frågorna om våra nationella minoriteters rättigheter.

– Men jag tror att jag haft det svårare som *kvinn*a än som same medan jag arbetade på kvällstidningarna här i Stockholm.

Till sist berättar Ann-Helén om ett gott råd hon fått av en annan etablerad författare:

– Inse ditt eget värde. Var noga med att ta betalt! ☛

Mikael Niemi, litteratur

Strax efter att Mikael Niemi fått kulturstipendiet Rubus Arcticus kom det smått osannolika genombrottet med *Populärmusik från Vittula*. Boken har sålt i mer än en miljon exemplar och översatts till trettiofem språk.

Att plötsligt leva upp till de framgångarna kan få den allra bäste att drabbas av kreativitetskris och att sluta skriva. Men detta gäller inte Mikael Niemi.

– Det första året var fyllt av föreläsningar och besök på bokmässor över hela Europa. Då hann jag inte skriva särskilt mycket. Men sedan har jag fortsatt som vanligt, säger han.

Det var under 1998 som förlaget fick Mikael Niemis manus till den bok som han ruvat på i flera år och som innehöll skrönor från Pajala. När ansökan om kulturstipendiet Rubus Arcticus lämnades in sommaren 1999 visste han att boken skulle komma ut ett år senare.

Men han hade inte en aning om hur den skulle tas emot varken av kritiker eller av vanliga läsare.

Dagen innan boken skulle komma ut gav sig Mikael ut i skogen tidigt på morgonen för att vara med om premiären för älgjakten. Han visste att de första recensionerna av boken skulle komma just denna dag.

När han gick hemifrån hade inga morgontidningar ännu delats ut i Pajala. Därför smög han ned en liten bärbar radio bland smörgåsar och kaffe i ryggsäcken. Vid åttatiden slog han på radion för att lyssna på Kulturnyheter. Och han blev inte besviken.

– Recensionerna var ganska hyfsade överlag.

Första upplagan var tryckt i 2 000 exemplar men den såldes slut snabbt. Förlaget tryckte ytterligare 2 000 som gick åt lika fort och sedan blev det 2 000 till ...

– Min förläggare föreslog då att vi skulle chansa och trycka ytterligare 10 000. Men då på villkoret att jag nöjde mig med halverad ersättning för de böcker som inte blev sålda.

Hur det gick med den saken vet vi redan. Mikael berättar att han inte har koll på exakt hur många exemplar av *Populärmusik från Vittula* som sålts. Men att upplagan idag torde ligga på en bit över en miljon ... Och han har tjänat en hel del pengar på den bok som också blivit både film och teater och som lett honom ut i Europa för föreläsningar och berättarkvällar.

– Det har blivit ett sjusiffrigt belopp men inte mer, säger han hemlighetsfullt.

De första åren efter att boken slagit igenom blev

alltså en tid av ekonomiskt inkomstbringande kaos för honom. Han fick Rubus Arcticus 1999 samt Augustipriset, tidningen Vi:s litteraturpris och BMF-plaketten år 2000, Månadens boks litterära pris och Litteraturklubbens Stora Litteraturpris 2001 samt Piraten-priset 2002.

– Det var bara att passa på att njuta av det som skedde. Men det blev lite svårt att hinna med att skriva under den tiden.

Men Mikael hade några påbörjade idéer som han satte igång att bearbeta när han väl fick tid. Främst handlade det då om science fiction-novellerna till boken *Svålhållet* som det fanns en tidig version av hemma i datorn och han hade skrivit en kladd till romanen *Mannen som dog som en lax*.

– Förlaget har aldrig krävt att jag ska skriva en *Populärmusik från Vittula 2* – även om många läsare har framfört de önskemålen.

Men den framgångssaga som stavas Mikael Niemi var från början på väg att få ett helt annat innehåll än skrönor, böcker, film- och teatermanus. Efter att ha utbildat sig vid gymnasiets fyraåriga tekniska linje med inriktning mot el och tele tog han under en kort tid jobb på Asea Service i Luleå.

Medan han arbetade där kretsade kulturdrömmarna egentligen kring att bli musikanter. Han bodde i Luleå på den tiden och spelade både piano och gitarr. För en ung musicerande kille som växte upp mitt i den sprudlande proggmusiken kring Anton Svedbergs Swängjäng, Norrbottens Järn och allt vad banden hette

på den tiden var det naturligt att bära på drömmar om att själv få stå på scenen och spela.

Ändå fanns redan då vissa tankar – om än i det fördolda – om att bli författare. Som barn tecknade och skrev han sagor. Trots att han övade mycket vid pianot tycker han själv att han var mer vän med tangenterna på skrivmaskinen än dem som satt på pianot.

– Medan jag gick på Midskogsskolan skrev jag noveller till skoltidningen. Jag ville få balans i hjärnan då undervisningen handlade så mycket om matematik och att räkna i ellära.

Det var efter studenten som han tog det exceptionella beslutet att bli författare i framtiden. Jobbet på Asea fick därför i huvudsak bli ett sätt att bara försörja sig fram till dess.

Mikael skickade in berättelsen *När Sampo Lappelill gick ut i kylan* till Sveriges Radio Norrbottens novelltävling. Bland cirka 150 bidrag vann han (och två personer till) tävlingen och priset bestod av 1 000 kronor, ett diplom samt att bli publicerad i en antologi.

– Det var de första pengar jag tjänade på mitt skrivande och jag var 19 år då.

I juryn för tävlingen satt bland andra Bengt Pohjanen som Mikael många år senare kom att hamna i svår konflikt med men detta är en fråga som vi inte tänker gå in på här. Mikael blir så lyrisk en diktare och författare kan bli när han tänker tillbaka på den första tiden efter gymnasiet. Han gick skrivarkurser för Sven Nyberg och Ann-Katrin Tideström och hamnade i verksamheten på Bildningsförbundet i Luleå.

– Det var en fantastisk tid där vi fick prova oss fram och gavs rätten att misslyckas. Sedan gick det ganska bra för många av oss – oavsett kulturgebre ..., säger han med ett brett leende.

Mikael gjorde vapenfri tjänst och övergick till att arbeta som lärarvikarie. Han skrev och han skrev. Och diskuterade texter och litteratur med alla som var tillgängliga på Bildis.

– Redan på den tiden började jag förstå vilken stor betydelse Bengt Pohjanen och Gunnar Kieri har för litteraturen här i Norrbotten, säger han helt utan ironi i röst eller kroppsspråk.

– Jag fick också en plattform att stå på med egna ben och jag började alltmer se på mig själv som författare i framtiden.

År 1988 – samma år som Mikael fyllde 29 – kom hans första egna bok – en samling dikter – ut på Norstedts förlag och hette *Näsblod under högmässan*. Just det året var oerhört produktivt för honom. Sveriges Radio P1 uruppförde pjäsen *Man måste kunna försvara sig* och rapportboken *Mitt i skallen!* kom ut sedan han wallraffat på skolan i Luleå.

Samtidigt skrev han på diktboken *Änglar med mausexgevär* (Norstedts) och rapportboken *Med rötter häruppe* (Författarnas bokmaskin) som kom ut året därpå.

– Jag släppte kontrollen över mitt liv och lät skrivandet och kreativiteten ta över helt. På två månader skrev jag två böcker och en pjäs. Envisheten och fokuseringen hade gjort sitt val. Det var då jag bestämde mig för att bli författare på heltid.

Med en teknikers och matematikers noggrannhet skred Mikael Niemi till verket som författare. Samtidigt inser han i den stunden nödvändigheten av att tjäna pengar till försörjningen. Dittills hade hans skrivande inte dragit in många kronor.

– 1990 gick jag till arbetsförmedlingen och var nog den första författare i Norrbotten som fick bidrag till att starta eget företag, säger han.

Mikaels oerhört kreativa period i slutet av 1980-talet och de första åren av 90-talet innebar att han gav ut flera böcker och pjäser varje år. Samtidigt med detta fick han också andra diktsamlingar och romaner refuserade.

Det var också i slutet av 80-talet som han allt mer började tillåta att de egna tornedalska rötterna fick slå rot i hans böcker och pjäser.

– Den tornedalska kulturen och människorna består av sådan kraft och must som det var lockande att berätta om.

1990-talet blev främst dramatikkens årtionde för Mikael Niemi. Han skrev pjäser för Tornedalsteatern, Lule Stassteater, Radioteatern i P1, TV med flera. Men det blev också två ungdomsromaner; *Kyrkdjävulen* (1994) och *Blodsugarna* (1997). Samt alltså *Populärmusik från Vittula*.

Mikael Niemis ansökan om Rubus Arcticus är minnesvärd. Han hade nyligen skrivit klart *Populärmusik från Vittula* och tycktes vara kvar i den stämningen av burlesk humor då han skrev sin ansökan. Med tillstånd av författaren återger vi här delar av hans ansökan:

BESKRIVNING AV NUVARANDE VERKSAMHET:

Efter drygt tjugo år i Luleå har jag numera, trots mina Lule-kompisars varningar om ensamhet, alkoholism, kulturell inavel och konstnärlig förtvining, flyttat tillbaka till Pajala ... [...] De två senaste åren har jag och min fru framavlat två snorungar med delvis holländskt påbrå och därmed avsevärt breddat den genetiska variationen i Pajala.

MOTIV FÖR ANSÖKAN:

... dessutom göra Pajalaborna helvetes avundsjuka, vilket alltid är roligt och inressant att studera.

– Vissa blev nog lite avundsjuka. När jag fick stipendiet var det ingen av mina kulturkompisar i Luleå som gratulerade. Därför tog jag det med humor och bjöd ut några av dem på en öl och höjde en skål för Rubus Arcticus.

Trots de stora framgångar han fick med ”Populär-musiken” poängterar Mikael att Rubus Arcticus betydde mycket för honom. Han fick – utöver erkännandet – tid att tränga sig djupare in i vissa projekt och kunde ta ett ordentligt grepp om bland annat dramatiken.

– Jag fick ett år då jag slapp oroa mig för den direkta försörjningen. Jag kan nämligen inte skriva när jag är hungrig, säger han.

När Mikael Niemi höjer blicken från sitt eget författande och blickar ut över det norrbottniska kulturlivet ligger det närmast till hands att stanna upp i området kring Torneälven och i Sápmi.

Mikael – som har samiska rötter med rätt att rösta vid valet till sametinget – lyfter först fram just den samiska kulturen som han anser har utvecklats mycket under senare år främst inom musikområdet och litteraturen.

Som bra och nyskapande kulturarbetare från Sápmi nämner han musikerna Sofia Jannok, Simon Marainen, Marie Boine och Yana Mangi och författaren Lars Wilhelm Svonni som kommit ut med två romaner i samisk miljö.

I Tornedalen är det främst musikgrupperna Jord och Raj Raj Band som med sina rötter i Tornedalen tagit influenser utifrån och utvecklat sin musik.

– Tyvärr saknar jag återväxten inom den tornedalska litteraturen. På senare år är det bara David Vikgren som kommit fram som en frisk fläkt. Jag hade förväntat att det skulle komma en våg av unga författare efter mig, Katarina Kieri och Mona Mörtlund. Men tyvärr har den uteblivit.

Han konstaterar också – och slår fast i samma andetag att det sker utan bitterhet – att kulturlivet är mycket centrerat till Luleå. Det är där scenerna, utställningslokalerna och publiken finns.

– Men vi som arbetar med kultur i glesbygden får inte drabbas av offermentalitet. Man blir då passiv, gnällande och navelskådande. Så det gäller att tänka positivt och berätta de historier som ännu inte berättats och som verkligen berör människorna, avslutar han. ☞

*Scen ur Vår vilja är järn, skriven av Mikael
Niemi och uppsatt 2002 av Tornedalsteatern.*

Pia Suonvieri,

performance

Performanceartisten Pia Suonvieri personifierar uttrycket om att ”djur i bur längtar – medan fria fåglar flyger”.

– Min bakgrund i både den finska och svenska kulturen har gjort att jag fått vingar och vågat prova så mycket nytt, säger hon.

Det var år 2004 som Pia Suonvieri fick ta emot kulturstipendiet Rubus Arcticus. Hon befann sig just då i en av sitt livs många brytningstider.

Ända sedan i mitten av 1970-talet hade hon varit aktiv inom kulturlivet i Tornedalen på amatörnivå. Hon är i grunden en teatermänniska som ägnat mycken tid och energi åt både dansen och sången. I mitten och slutet av 1980-talet var hon med i det stora och populära arbetarspel som sattes upp under somrarna på Seskarö.

År 1988 gjorde hon en resa till Danmark och vid en kurs där upptäckte hon performance för första gången. Hon reste hem till Haparanda och var eld och lågor över sin upplevelse.

Men just vid den tiden då hon fick stipendiet hade Pia fått en tillfällig projektanställning hos Haparanda kommun. Detta efter att under en tid ha jobbat inom de

turistsatsningar som skedde i Pajala i efterdyningarna till Mikael Niemis succéroman *Populärmusik från Vittula*.

– Det var mycket jag ville göra med pengarna från stipendiet. En sak var att utveckla samarbetet mellan kulturen och turismen. Dessutom hade jag börjat filma i liten skala och ville göra något mera av detta.

För de 100 000 kronor som stipendiet gav köpte hon en filmkamera samt deltog vid flera festivaler och kurser i performance för att kunna utveckla sig inom det området. Performance innebär i grunden att konstnären bjuder så mycket på sig själv och dräneras på energi. Därför behövde hon få input och nya idéer för att kunna komma vidare.

– Just vid den tiden drabbades jag också av bröstcancer och använde en del av pengarna till att göra en föreställning om just detta. Jag ville visa upp den hemska sjukdomen och få flera människor att prata om den.

– Genom performance var jag med om att skapa aktiva upplevelser för publiken, säger hon när vi träffas i hennes mycket läckra vindsvåning i huset vid torget i Haparanda. Från sin lägenhet direkt under takåsarna har hon utsikt mot det anrika Stadshotellet.

Hon har förberett sig noga inför vårt samtal. På en handskriven lapp har hon skrivit ned de viktigaste punkterna om vad hon arbetat med som konstnär. Med åren har det hunnit bli en diger lista som denna mångsidiga och mångsysslande artist kan visa upp.

Under hela vår intervju uppträder hon som ett själv-

spelande piano utan att det på något sätt blir störande eller arbetsamt. Men då och då får vi ändå chansen att kasta in de frågor vi vill ha med i intervjun.

– Min drivkraft som konstnär ...? Hon tänker efter länge och smakar på orden innan hon svarar leende med sin sjungande finska brytning:

– Det måste vara att jag älskar människorna – och livet.

Pia berättar sedan att hon i sitt konstnärliga engagemang också bär med sig en stor portion av revanschbegär från en jobbig barn- och ungdomstid.

Pia Suonvieri föddes i en mindre stad inte långt från Åbo i södra Finland. Det var 1960 och de första tio åren flyttade familjen mycket till många olika platser i norra Finland. Familjen kom till Haparanda via Rovaniemi och Kemi just det år hon fyllde elva år.

Skoltiden hade – kanske mycket beroende på de många uppbroten – så långt bestått till stor del av skolk och rymningar hemifrån. Hon bar vid den tiden på uppfattningen att det var ”livet” och inte skolan som hade något att lära henne för framtiden. Själv använder hon sedan ordet ”värsting” när hon ska sätta en etikett på hur hon var som elev under puberteten.

– Det blev till slut teatern som räddade mig. Jag kom tidigt i kontakt med amatörteatern i Haparanda och Torneå och den fungerade både som terapi och som ett sätt för mig att kanalisera min politiska vrede.

Pia fick sitt politiska engagemang på vänsterkanten genom modersmjölken och det blommade ut fullt under de allra tidigaste tonåren. Hon ville rädda värld-

den och avskydde alla former av auktoritära system där skolan var det tydligaste tecknet på ett sådant och som låg henne närmast i det vardagliga livet.

– Men insikten i hur auktoritära de kommunistiska systemen egentligen var i grunden gjorde mig så besviken och desillusionerad att jag snart övergav partipolitiken helt och hållet.

– Som vuxen konstnär – som hunnit passera 50 år – står jag dock på egna ben och är nu helt fri från allt partipolitiskt engagemang.

En del av vårt samtal kommer att handla om vad hon lägger i begreppet performance som är den konstgenre Pia Suonvieri främst gjort sig känd inom och för vilken hon fått stipendiet Rubus Arcticus.

– Det är så mycket ... Man kan jämföra det med en abstrakt målning där betraktaren gör sin alldeles egen tolkning av det som sker ...

– Performance byggs upp med hjälp av improvisationer ... Och är fri från givna former, säger hon och fortsätter utan att vi egentligen har blivit särskilt mycket klokare av den förklaringen:

– Kanske det här låter svårtillgängligt och för många lite finkulturellt och elitistiskt. Men det är just sådana attityder som jag är så främmande inför och vill motverka med min konst.

Hon tar ett nytt andetag och förklarar – sedan vi bett henne försöka vara lite mera konkret – att det fundamentala för performance är att det inte finns några regler. Men det handlar varken om teater, pantomim eller dans.

– Man arbetar med ett konstnärligt uttryck med hjälp av exempelvis olika idéer, improvisationer, material, ljud, ljus, rörelse, kostym och interaktivt med sin publik. Det kan låta flummigt men det är det som är tjusningen med performance eftersom den är så fri i sin form, säger hon.

Grunden för Pias skapande hämtar hon från teaterkonstens många olika verktyg. För det är just teater som hon arbetat med och då praktiskt taget allt som finns där – från att skriva, regissera och agera på scenen. Hon var bara 15 år ung när hon regisserade sin första pjäs. Men hon har också arbetat professionellt med dans och sång.

– Under en period lämnade jag faktiskt teatern bakom mig. Orsaken är att den bara var på låtsas ... Performance var dock för mig – äkta upplevelser.

Som ett exempel på detta tar hon att hos teatern spelar man full om någon behöver vara berusad på scenen. Men med performance kan man vara helt fri och äkta, säger hon och påpekar snabbt att hon själv dock aldrig varit berusad då hon uppträtt inför publik.

– På äldre dagar har jag försonats med teatern och åter tagit den till mitt hjärta. Jag älskar verkligen amatörteater och revyer, säger hon lättat och så sent som år 2009 regisserade hon Bengt Pohjanens *Krigsopera* tillsammans med Ulf Fembro från Tornedals-teatern.

Hon berättar att allt hennes kulturarbete tar sitt avstamp i flerspråkigheten. Hon har det finska språket som modersmål och har utbildat sig till tolk. Större

delen av sitt finsktalande liv har hon dock samtidigt kringgärdats av både svenskan och meänkielin som funnits i hennes absoluta närhet. Denna trespråkighet har berikat henne och skänkt henne mycket stora rikedomar i livet.

Men hon upplever stora kulturella skillnader mellan de svenska och finska samhällena. Hon anser att humorn är olika i de bägge länderna och att traditionerna skiljer sig mycket åt. Pia upplever också att det finska samhället är mycket mera auktoritärt på många olika plan.

– Kulturuttrycken i Finland är mycket mer fysiska jämfört med hur de är i Sverige där de är mer analyserande.

– Jag själv är nog i dessa avseenden mer finsk än svensk i mitt sätt att tänka och verka som konstnär.

Pia Suonvieri tycker dock inte att flerspråkigheten är helt avgörande för hennes konstnärliga identitet. Hon beskriver hellre att hennes identitet bottnar i blandningen av att vara invandrare, kvinna, torne-daling och konstnär.

– För mig är kvinnligheten en viktig energi och som jag vill ge mycket större plats i samhället. Det betyder att vi borde värna moder jord mycket mera på bekostnad av teknologin.

– Kvinnor ser traditionellt mycket mera till mjuka och sociala värden än vad männen gör och om detta ska jag göra en performance i framtiden, säger hon.

Vid den tid vi gör intervjun har det just blivit beslutat att Norrbotten är ett av de fem län/regioner i landet

som är först ut med att få arbeta med regeringens nya modell för den svenska kulturpolitiken. Det innebär bland annat större samverkan kring utvecklingen av kulturlivet i hela länet.

Pia är engagerad i kulturfrågorna på många olika sätt och har deltagit vid några av de möten som föregått beslutet om länets nya gemensamma kulturplan. Hon menar att det finns starka strukturella orsaker till att kulturen inte har fått den plats den förtjänar i Norrbotten.

- Länet domineras fortfarande av de manliga basindustrierna. Därför har kulturen bara fått en marginell betydelse för utvecklingen. Men det görs så mycket spännande av norrbottniska konstnärer som aldrig fått sin rättmätiga uppmärksamhet för detta.

När vi träffas är hon anställd i ett projekt kallat Muustapartas skärgård som är till för att utveckla samarbetet mellan turismen och kulturen i Haparanda och Tornio. De senaste åren har hon också haft mycket kontakter med näringslivet på den ort i Norrbotten där företagandet kring etableringen av Ikea och turismen fått staden att expandera kraftigt. Och där gränsen mellan länderna allt mer har suddats ut till följd av denna utveckling.

- Kulturen och näringslivet borde närma sig varandra och prata om vilka möjligheter och behov som finns. Det handlar inte bara om sponsring och kulturupplevelser för personalen.

- Marknadsföringen kan bli mycket annorlunda och mer spännande om konstnärer och kulturarbetare an-

vänds i den. Dessutom kan man berika varandra på många andra plan genom att kulturen bidrar med ett djupare innehåll.

Till sist har Pia en from önskan om att samhällets maktsfärer och institutioner öppnar sig för att många fler människor ska ges möjlighet att engagera sig i kulturlivet. På så sätt kan vi få ett mycket mera aktivt kulturklimat. Ett exempel är att släppa in fler konstnärer i skolans verksamhet och inom vården.

- Att bara vara kulturkonsument blir tråkigt i längden. Människor vill vara kreativa. ☞

Erik Norberg,

musik/drama

Förre kirunabon Erik Norberg väljer att citera Stig "Slas" Claesson när han ska beskriva sin arbetssituation som frilansande dramatiker och manusförfattare.

"Ge mig ett ordentligt förskott och en deadline och jag lovar att leverera en text ni blir nöjd med."

Våren 1996 var Erik Norberg en av de allra första som fick kulturstipendiet Rubus Arcticus. Det hade delats ut för första gången året före. Nu fick han tillsammans med filmaren och författaren Boris Ersson, dansaren Eva Hammond och konsthantverkaren Erik Fankki ta emot de 100 000 kronorna från landstinget.

Redan då hade Erik Norberg flyttat från Norrbotten för att studera dramaturgi vid Dramatiska institutet, DI, i Stockholm. Med sin bakgrund inom Kiruna amatörteaterförening ville han utveckla sina kunskaper i att skriva dramatik för teatern och manus till filmer.

Redan i slutet av 1980-talet hade Erik som ung engagerat sig i amatörteaterföreningen och fanns med vid starten av de mycket uppskattade nyårsrevyerna i gruvstaden. Vid 1989 års nyårsrevy ledde han orkester och kör från sin position bakom elpianot och 1991 tog han över regi och författande av revyn på egen hand.

Meningen var att han skulle arbeta med nyårsrevyn

under hösten det året fram till nyårsdagen. Så hade det väl blivit också om inte den svenska kriminalvården velat annorlunda.

När arbetet var som mest intensivt med nyårsrevyn tvingades han in i fängelse på grund av sin vägran att göra värnplikten. Just den händelsen skrattar han åt nu – 20 år senare – då vi påminner honom om den turbulens som uppstod över att han sattes i fängelse.

– Ingen hade noterat denna sak om det inte vore för trubaduren och fredsaktivisten Jan Hammarlund. Han besökte Kiruna för en fredskonferens och fick höra talas om att jag tvingades sitta i fängelse i stället för att arbeta med teatern. Därför lade han ut namnlistor på Dramaten och massor av ställen i Stockholm med krav om att lilla jag skulle släppas på fri fot.

– Jag tror att alla kändisar skrev på och det blev en väldig uppmärksamhet i media över hela landet ...

Han skrattar lika mycket om andra minnen som finns kvar från den hösten. Efter den uppmärksamheten gick han till fängelsechefen och begärde ledigt en dag i veckan för att kunna arbeta med revyn. Det var inget allvarligt brott han sonade.

Men fängelsechefen gav honom kalla handen och kom med ett helt annat förslag. Han skulle i stället få arbeta en dag i veckan åt Haparanda närradio.

– Jag använde den lediga dagen till att skriva på nyårsrevyn. Manusen till radioprogrammet kallat Cell-samt hann jag ändå skriva under övriga ensamma kvällar i cellen ...

Det har alltså gått 20 år sedan dess. Erik har med några

års marginal hunnit passera 40. Fram till 1994 var han en av de ledande i Kiruna amatörteaterförening. Han var dansare, musiker, manusförfattare, skådespelare och låg bakom föreningens många succéuppsättningar – inte bara av nyårsrevyerna.

– Jag var självlärd och lite av Herr Kultur i Kiruna som höll på med allt. Jag ingick i musikgrupper, skrev, regisserade, spelade teater och producerade utställningar.

Han var då bara några år över 20 och ville gå vidare i livet. Detta skulle i första hand ske genom utbildning. Han sökte till Dramatiska institutet i Stockholm vars exklusiva utbildningar har stora mängder sökande men få som tas in varje år.

Erik sprack dock i provet vid intagningen för skådespeleri men kom in på linjen för dramaturgi och teaterdramatik som han också sökte till. Efter ett stort antal framgångsrika pjäser och filmmanus är han själv gästlärare och handledare för de elever som idag går den utbildning som han kom att avsluta med examen 1997.

– Åren på Dramatiska institutet var oerhört lärorika inte minst genom alla diskussioner vi hade. I Stockholm var det dessutom obegränsade möjligheter att se teater. De möjligheterna hade jag aldrig fått om jag bott kvar i Kiruna – vilket är lite av småstadens förbannelse.

Ett år före examen vid DI kunde han också dryga ut studielånet med utvecklingsstipendiet från Norrbottens läns landsting.

– Min ansökan byggde på att jag ville utveckla mina berättelser om Norrbotten vilket jag fortsätter med än idag. Men jag ville också förkovra mig inom musikområdet. Därför köpte jag ett piano för 25 000 kronor och investerade i en liten musikstudio för att kunna göra egna demos och köpte ett program för att skriva noter i datorn.

– Motiveringen från landstinget var så fin. Jag ansågs som orädd och vågade på ett spetsigt sätt ifrågasätta mentaliteten i Kiruna ...

När Erik engagerade sig i teaterlivet i Kiruna hade den politiserade teatervåg som uppstod i slutet av 1960-talet och i början av 70-talet ebbat ut sedan länge – även om det fanns små öar kvar som knappt märktes längre.

Men teateramatörerna i Kiruna vågade åter göra politisk teater som fick stor uppmärksamhet på hemmaplan. Erik förklarar detta med att man lyckades genom att teatern berörde invånarna med ett djup på ett allmänmänskligt plan och med mycket humor.

– Det går fortfarande att spela politisk teater. Men då bör den göras lokalt. I vårt fall handlade det om Kirunabor som stod på scenen och spelade för Kirunabor om politiska förhållanden i Kiruna, säger han och får det att låta hur enkelt som helst.

Han har själv skrivit eller dramatiserat manus till flera pjäser för Norrbottensteatern som; *Ropandes röst*, manusbearbetning 1997 efter roman av Bengt Pohjanen, musikalen *Agnes, Älven och Upproret* (musik och libretto) 1998, musikalen *Det Magnetiska Hjärtat*

(musik och libretto), 2000, *Populärmusik från Vittula* (dramatisering av Mikael Niemis bok), 2003, *Det var jag som gjorde Vietaskuppen*, dramaturgi efter manus av Mikael Niemi, 2005 och *Man ska ju vara två* (dramatik) 2009.

– Idén till *Man ska ju vara två* kom från en avhandling som skrevs av socialantropologen Lissa Nordin och handlar om kärlek och ensamma män i Norrlands inland. Jag läste avhandlingen och skrev sedan en pjäs som helt bygger på den.

Listan kan göras oändligt mycket längre med dramatik även för Göteborgs stadsteater och Uppsala stadsteater, flera pjäser som satts upp på Wasa Teater i Finland, svenska Radioteatern, Giron Sámi Teáhter. Men där finns också filmmanus för Sveriges Television och SF. Mest känd är nog filmen som baserar sig på Mikael Niemis roman *Populärmusik från Vittula*. Plus mycket annat.

– I första hand är det skådespelarna som får ta åt sig äran när en pjäs eller film hyllas och får bra recensioner. I andra hand uppmärksammas regissören. Ytterst sällan är det manusförfattaren som får ta åt sig äran, säger han helt utan besvikelse eller bitterhet:

– Men det är faktiskt skönt att vara så här anonym. Jag deltar mycket sällan i debatter och liknande sammanhang. Men det betyder inte att jag saknar åsikter på något vis ...

Att jobba som frilansande författare av dramatik för teater och film innebär mycket speciella arbetsvillkor. Visst händer det att uppdrag sker direkt på beställning

av teatrar och etablerade institutioner. Men för Eriks liv har allt mera präglats av att vara en ”handelsresande i egna idéer”.

– Jag samlar på idéer. När tiden är mogen och alla bitar faller på plats kontakter jag någon teater och presenterar ett koncept. Om detta faller dem i smaken får man gå vidare och skriva ett utkast. Denna skiss kan sedan leda vidare till en färdig pjäs. Framförhållningen för mig ligger på omkring ett år.

Erik Norberg är inte den typen av författare som trevar sig fram och söker efter inspiration för att skriva. I stället beskriver han sig själv och sitt sätt att arbeta som oerhört strukturerat. Innan han sätter samman pjäsen har han i regel gjort noggrann research, skissat på handlingen och gjort en disposition.

– Mitt sätt att arbeta på kanske beror på min bakgrund inom musiken. Där är jag hemma och har min trygghet och där kan jag improvisera. I skrivandet, som kommit senare, behöver jag ha mer struktur.

En stor del av sitt jobb bedriver han hemma i det suterrängbyggda radhuset. På nedre våningen har han ett litet fönsterlöst krypin med dator och klaviatur där han både kan skriva och komponera musik. Men två kilometer hemifrån har han också ett rum i det som tidigare var Saltsjöbadens kommunalhus – före sammanslagningen till Nacka storkommun.

– Den lokalen är min gruva att gå till, säger Erik som alltså hade sin uppväxttid mellan gruvbergen Luosavaara och Kiirunavaara.

I en lokal intill honom finns ett annat företag där han

köper in både bokföring och deklaration. För siffror är något som han avskyr. Men – till skillnad från många andra konstnärer – säger han sig inte vara i behov av hjälp med marknadsföringen.

– Min marknadsföring är att göra ett så bra jobb som möjligt. Det jag skriver sprider sig från teater till teater.

– Vid senaste Teaterbiennalen medverkade jag faktiskt vid en så kallad Speeddating. Det innebar att jag fick sju minuters samtal med en teater innan jag sprang vidare till nästa ... och nästa ... och nästa. Detta ledde faktiskt till ett par nya jobb, säger han och bjuder på ännu ett skratt.

– Jag har haft tur och inte främst behövt skriva för försörjningen. I stället har jag fått skriva sådant jag verkligen kan stå för.

Ännu så länge har hans skrivande helt varit inriktat på teater, film och musik för en vuxen publik. Några romaner, noveller eller dikter har ännu inte lockat honom att sätta sig vid datorn. Men att skriva barn-teater kan bli aktuellt inom en snar framtid. Inte minst tack vare att lilla dottern Ellen sedan några år har fått en så viktig plats i hans liv.

Med den politiska teatern från Kiruna i ryggmärken, och det faktum att han också sitter med i Dramatikerförbundets styrelse, gör att vi tror honom när han poängterar att han inte saknar åsikter – trots att han sällan deltar i den kulturpolitiska debatten. Detta stryks sedan under av det samtal vi kommer att föra om teatern och dess framtid.

– Jag tror att teatern behöver utvecklas mer mot vad som kallas Community Theatre där man kopplar ihop proffs och amatörer på mindre orter. I Norrbotten har vi legat mycket långt framme med detta. Inte minst tack vare att landstinget var tidigt med att satsa resurser på en länsregissör.

– Projektet Framtidslandet (där Erik var initiativtagare och konstnärlig ledare) som vi gjorde i Norrbotten 2004 är ett exempel på detta. Om jag får drömma lite önskar jag att regionteatrarna gick mer i den riktningen ...

– Jag skulle också önska att det fanns en länsdramaturg i Norrbotten. Med en sådan kan man höja kvalitén på de texter som produceras samt leta fram textskatter som nu ligger gömda ute i byarna.

Han tycker att klimatet för den svenska dramatiken har blivit bättre efter några års nedgång i samband med den senaste lågkonjunkturen. Flera nutida svenska dramatiker som P-O Enquist och Lars Norén spelas mycket på de utländska scenerna och de svenska teatrarna har åter börjat beställa nya pjäser.

Banden till sin uppväxt i Norrbotten håller han stenhårt fast vid även om han inte har några planer på att flytta hem till Kiruna igen. Han har byggt upp ett ordentligt bibliotek med litteratur om länet för att kunna återvända till berättelserna.

Vad är det som krävs för att kulturen ska kunna bli en naturlig och viktig del av vardagen hos medborgarna? Hela vårt samtal har handlat om teatern, därför låter vi oss nöjas med att Erik håller sig inom detta område.

Han vänder sig först till antikens Grekland och förklarar att teatern redan på den tiden spelade en mycket viktig roll för demokratins födelse.

– Teatern och den övriga kulturen är viktig för det demokratiska samtalet och kan ge röst åt människor och hjälpa till att skildra svåra mänskliga dilemman. Teatern kan ställa frågor och olika åsikter kan brytas mot varandra och alla tillåts att höras.

Innan vi skiljs åt ler Erik en lång stund av eftertänksamhet innan han förklarar att teatern – i hans visioner – inte på något sätt fungerar elitistiskt.

– Berättelserna ägs av alla andra. Också! ☞

Britta Marakatt-Labba,

konst

Med motiv och material hämtade från Sápmi har konstnären Britta Marakatt-Labba blivit en av länets mer uppmärksammade kvinnliga konstnärer under senare år.

– Om jag varit en man och arbetat med broderier hade jag förmodligen varit upphöjd till skyarna, säger hon helt utan bitterhet.

Britta Marakatt-Labba har varit konstnär på heltid i mer än 40 år. När hon hösten år 2000 fick kulturstipendiet Rubus Arcticus gavs hon bland annat tid och möjligheten att experimentera med nya material.

– Jag började använda skinn från röding, öring, lax, sik och gädda som alla har olika egenskaper och strukturer. Vad jag också gjorde var att prova nya sätt att garva och färga skinnen för att sedan mixa teknikerna, säger hon.

När Britta berättar om sitt konstnärskap återkommer hon hela tiden till nyfikenheten att prova nya material, nya former, nya kombinationer och nya sätt att uttrycka sig på.

– Men jag strävar efter att vara en fri konstnär som hela tiden undersöker hur långt jag kan gå med de material jag arbetar med.

– Att brodera är att arbeta med långsamhetens estetik. Det är också ett sätt att meditera och blir därmed balsam för själen, säger hon.

– Samtidigt med detta har jag ambitionen att hinna med så mycket som möjligt under den korta tid vi har till vårt förfogande här på jorden.

Brittas nyfikenhet och vilja att gå vidare gör att hon inte nöjer sig med att brodera med tråd och vävda tyger. I stället söker hon alltså möjligheterna i skinn från fisk, ren och inälvor i vilka hon broderar med tråd gjord av metaller som guld, silver och koppar (den traditionella tenntråden är – enligt henne – ett alldeles för snällt material).

Dessutom har hon tänkt inleda ett samarbete med Kristallen stensliperi i Lannavaara för att föra in stenar av olika slag som kombineras med trä och broderier som ytterligare ett naturmaterial i sin produktion.

– Jag befinner mig ständigt i en process av utveckling och kan – när jag går tillbaka för att se vad jag tidigare gjort – faktiskt bli ganska förvånad.

– Men det är sällan jag blir inspirerad av mina tidigare verk. Förvåningen ligger snarare i hur jag löst vissa saker.

Hennes CV har hunnit bli mycket omfattande efter fyra decennier som yrkesverksam konstnär. De första två åren på 1970-talet utbildade hon sig på konstlinjen vid Sunderby folkhögskola och fortsatte direkt till fyra års studier vid Högskolan för design och konsthantverk i Göteborg.

Britta har sedan dess arbetat med broderier, kyrko-

textilier och illustrationer. Hon finns också representerad med offentliga utsmyckningar i Sverige, Norge, Danmark och i samlingar bland annat i Ryssland.

Hon har även arbetat tillsammans med Teater Beaivvas i norska Kautokeino och Giron Sámi Teáhter i Kiruna där hon ligger bakom kostymer och scenografi till pjäser som till exempel *Kungens tårar* (2005), *En natt i februari* och *Tant Blomma* (2008).

– Men livet som konstnär är minsann ingen dans på rosor. Det är svårt att försörja sig enbart på sin egen konst. Därför har jag också valt att undervisa, säger hon.

Hennes undervisning sker bland annat vid Högskolan för design och konsthantverk vid Göteborgs universitet, Samiska högskolan i Kautokeino samt vid Hemsjödjens gård på Sätergläntan i Dalarna.

– Jag räknar med att undervisningen motsvarar omkring 30 procent av mitt arbete, säger hon.

Britta berättar också att hon vid flera omgångar fått möjlighet till Bildkonstnärfondens tvååriga stipendium vilket gett henne arbetsro och möjligheter till utveckling.

Landstingets kulturstipendium *Rubus Arcticus* delades ut första gången 1995. Men det fanns en namnlös föregångare och redan 1985 fick Britta Marakatt-Labba detta stipendium.

Hon har också förärats stipendier och priser i olika omgångar från Nordiska samrådet (1979, 1998 och 2005). Men hon har också fått Göteborgs stads konsthantverksstipendium (1985), Anna Nordlan-

ders pris för kvinnliga konstnärer (1993), tidningen NSD:s kulturpris (1998), Bengt Lindströms vänners stipendium (2009) och Svenska kyrkans kulturstipendium (2009) med flera.

När Britta sökte Rubus Arcticus gjorde hon det med motiveringen att ta ytterligare steg i sin utveckling. Då handlade det om digital bildhantering och bilder i tre dimensioner. Så när stipendiet kom användes pengarna bland annat till att gå ett par kurser i detta vid Sunderby folkhögskola.

Trots att Britta har många järn i elden både när det gäller det egna skapandet, undervisning och långa resor har hon ett stort engagemang i arbetet tillsammans med andra konstnärer. I många år har hon också suttit med i den jury som väljer ut förslag till vilka som ska få Rubus Arcticus.

Hon ingår i föreningen Koncentrat tillsammans med sju andra kvinnliga konstnärer med anknytning till Kiruna. De tar uppdrag för utsmyckningar och formgivning, de arrangerar utställningar, workshops, utbildningar och bidrar med rådgivning i konstnärliga frågor till myndigheter och enskilda.

– Tack vare Koncentrats eget förlag har jag också kunnat ge ut min bok *Broderade berättelser* som blev klar 2010. Boken visar ett 80-tal av mina samlade broderade verk.

Britta Marakatt-Labba är född i en renskötarfamilj 1951 i Idivuoma. Hon bor sedan många år tillsammans med maken Nils-Johannes och sonen John-Isak några mil söder ut efter Europaväg 45 i Övre Soppero.

Den samiska konsten och kulturen har därför helt naturligt alltid varit närvarande hos henne och i sina uttryck har den stått i nära samklang med naturen. Konstnären Britta Marakatt-Labba är inget undantag. Hennes motiv och formspråk är i allt hon skapar främst hämtade från det samiska landskapet med fjällen, renskötseln och de mytologiska berättelserna.

– Men i första hand är jag faktiskt konstnär, säger hon och fortsätter:

– Självfallet påverkas jag av min samiska bakgrund. Men jag tycker inte om att människor placeras i speciella fack. Alla konstnärer vid Norrbottenskusten ägnar sig inte åt att måla lador, påpekar hon.

Hon säger sig inte ha märkt någon särbehandling av henne som samisk konstnär. Inte heller inom det som av många anses vara ”mansdominerade samiska samhället” har hon haft några problem att hävda sig som kvinnlig konstnär.

– Jag har inte varit någon konkurrent till männens konstnärskap. De arbetar mestadels med den hårda slöjden ”duodji” medan jag är en renodlad bildkonstnär.

I boken *Broderade berättelser* beskriver Jan-Erik Lundström, tidigare chef för Bildmuseet i Umeå och numera knuten till Samiska Konstcentret i Karasjok/Norge under rubriken *Kosmos i vardagen* i en lång mening Britta Marakatt-Labbas konstnärskap:

”Trädarna som flätas samman i Britta Marakatt-Labbas konst är många – samisk kosmologi, skapelseberättelser och religionshistoria; myter, sägner och föreställningar ur samisk kultur; politiska samtidsallegorier, ekologi, miljö, klimatfrågan och konflikter mellan natur och kultur, scener ur samisk nordkalottsk vardag där rendrift och årstidernas rytmer är självklara grundackord; självbiografiska och personliga händelser och hågkomster; reflektioner kring skandinavisk kolonialism och urfolks öden och identiteter; basala och mänskliga relationer; glimrande betraktelser över livets förgänglighet och en storartad självlysande förundran inför tillvaron och människans plats i universum; och inte minst naturen, storslagen, gränslös, överväldigande, fjällvidderna, skogarna, tundran, den väldiga gnistrande stjärnklara intensiva arktiska midvinternatten. [...]

Senare tar han upp politiken i Brittass konst:

Men Britta Marakatt-Labbas konstnärliga medium – textil konst och broderi – måste samtidigt betecknas som politiskt proaktivt. Broderiet underminerar såväl könsordning som konstvärldshierarkier...”

När vi kommer in på de kulturpolitiska frågorna blir det tydligt hur det glimmar till i ögonen på Britta. Hon är allt annat än en tystlåten och introvert konstskapare. Hon beskriver sig själv i orden ”en lättsam person som inte är speciellt mystisk”. Samhällsintresset och

engagemanget är hela tiden närvarande och hon skyggar inte för att framföra sina åsikter.

Trots att den här intervjun handlar om landstingets kulturstipendium drar hon sig inte för att komma med viss mild kritik mot kvalitén på landstingets inköp av offentlig konst under senare år.

Men hon låter oss förstå att detta inte enbart är landstingets fel. Hon tycker att utbudet av konst i länet har mer att önska och att länets konstnärer behöver ägna sig mer åt självkritik och gå fler utbildningar.

– Det räcker inte med en tvåårig utbildning vid konstlinjen på Sunderby folkhögskola för att bli en bra konstnär. Folkhögskolan lägger en bra grund att stå på. Men de som gått där borde uppmuntras till att fortsätta till högre utbildningar.

Men hon ser också stora möjligheter till utveckling av konsten i Norrbotten. De planer som finns om att skapa ett nytt resurscentrum för konsten är ett sådant steg att ta. Och planerna på ett konstmuseum i Kiruna är ett annat.

– Jag hoppas att Konstmuseet i Kiruna inte bara blir en dammig institution med förvaring av gammal bildkonst. Dessutom hoppas jag att det får en egen samisk avdelning.

– Tyvärr finns det alldeles för få konsthallar i Norrbotten. Näringslivet borde kunna göra mycket mera för konsten. Samhället blir rikare om det inte bara sponsrar idrotten.

När vi ber om hennes åsikter om hur konsten och kulturen ska kunna bli en viktig del av människors

vardag går hennes tankar först av allt till barnens och ungdomarnas möjligheter att få uppleva kultur.

– Även barnen i glesbygden måste ges kulturupplevelser med bilder, levande musik och teater med mera. Livet består även av annat än motorer och sport, säger hon och fortsätter:

– Jag är medveten om att det är svårt att erbjuda detta för oss här som bor här i glesbygden.

Britta Marakatt-Labba fick ta emot landstingets kulturstipendium hösten år 2000 vid samma tillfälle som konstnärerna Bertil Sundstedt, Åsa Bergdahl, sångerskan Lisbeth Sandberg, musikern Kristoffer Åström, författaren Ann Marie Ljungberg, teaterarbetaren Bror Astermo och dansaren Katarina Wennberg. €

Kjell Morin, teater

För teatermannen Kjell Morin har livet varit farsartat med ett stort inslag av ”revylutionärt” arbete bland teateramatörer.

– Mitt vuxna liv är som grundskoletidens roliga timme, säger han.

Det var just roliga timmen i Sangis skola som lade grunden till Kjell Morins teaterbana. Den då tystlåtna och ganska skoltrötta eleven såg inte den direkta meningen med skolgången. Men på högstadiets roliga timme hittade han ett sätt att göra tiden i skolan någorlunda uthärdlig.

– På den timmen gick jag in i en roll och upptäckte att både klasskamrater och lärare skrattade åt mig. Det var den timmen på hela skolveckan som jag verkligen blev sedd ...

Sedan dess har mycket vatten runnit nedför Sangisälven där skolan ligger bara ett gällt barnskratt från älven. Kjell Morin har våren 2011 endast tre år kvar till att han ska fylla 60 och han bor ännu kvar med hustru, två katter och en hund i den by där han föddes och växte upp. De bägge döttrarna är utflugna ur boet för länge sedan och har bosatt sig i Pajala respektive Visby.

Det skulle visserligen dröja ett bra tag innan teater-

banan tog fart på fullt allvar. I ett litet samhälle som Sangis var framtiden – i slutet av 1960-talet – liksom tidigt utstakad åt ett helt annat håll än teaterns. En man skulle skaffa sig en hustru, några barn och ett riktigt jobb – och så skulle han arbeta på bruket. Så var det. För så hade männen i flera generationer före honom alltid gjort.

Så blev det för Kjell Morin också. Han gick ut grundskolan med underkända betyg i de flesta ämnen. Men han försökte gå sin egen väg och provade att söka en utbildning till svetsare. Men till den utbildningen räckte de dåliga avgångsbetygen från nian inte till. Som andra alternativ hade han valt en kurs för att bli VVS-montör – vilket han ännu idag anser vara ett helt obegripligt val.

– Jag utbildade mig till rörmokare men har aldrig böjt ett enda rör i hela mitt liv. Notera särskilt att både jag och Jerry Williams är utbildade rörmokare, säger han med ett bullrigt skratt.

– I stället fick jag anställning på Assis sågverk i Karlsborg. Där jobbade jag skift tillsammans med de riktigt röda kommunisterna på det så kallade Baskeriskiftet.

På Assi händer något med den unge Kjell Morins utveckling. Gubbarna på just det skiftet hade engagemang och slogs för sina och arbetskamraters villkor och rättigheter på jobbet. Det var inte ovanligt att de satte sig på jobbet i vilda strejker i protest mot bruksledningens beslut i olika frågor.

Kjell lyssnade, lärde och han tog intryck.

Nu träffar vi honom 40 år senare en solig apildag

i den grillstuga han byggt med egna händer och som ligger bara 100 meter från den ännu snöklädda älven. Medan Kjell Morin berättar om hur hans teaterbana startade går tankarna – utan övriga jämförelser – till två av teater- och filmhistoriens riktigt stora.

För framför oss i grillstugan sitter en lokal skapelse från Sangis (och Kalix) av Charlie Chaplin och Nils Poppe. Det Kjell Morin har gemensamt med dessa bägge giganter är nämligen den lille mannen som med stor ödmjukhet och hjärta har slagit sig fram underifrån och vunnit publikens applåder och kärlek.

Därför är det inte heller så märkligt att han senare under vårt samtal nämner Sten-Åke Cederhök som en av sina förebilder. Denne man bar på samma varma, allvarliga, sorgsna clownhjärta i många av sina roller som till exempel i TV-serien *Albert och Herbert* som han gjorde tillsammans med Tomas von Brömssen.

Medan Kjell ännu jobbade kvar på Assi och lyssnade på de röda arbetskamraternas revolutionerande samtal växte intresset för samhällsfrågor och politik. Men han lade sig sällan i de politiska diskussionerna och satt mestadels tyst på kafferaster och strejkmöten. En dag hände dock något som skulle förändra hans liv:

– Rolf Engström som var en stark personlighet här i byn frågade av en ren tillfällighet om jag hade lust att vara med om att starta en revy här i Sangis. Jag vet fortfarande inte varför jag svarade ja. Men så fick det i alla fall bli.

Den första revy han var med i hette *Islossning* och den uppsättningen blev verkligen en islossning för Kjell

Morin själv. Han beskriver det som om han åter fick uppleva skolans roliga timme. Det tände också ett ljus inom honom som fick den blyge Kjell att våga börja tala inför andra människor.

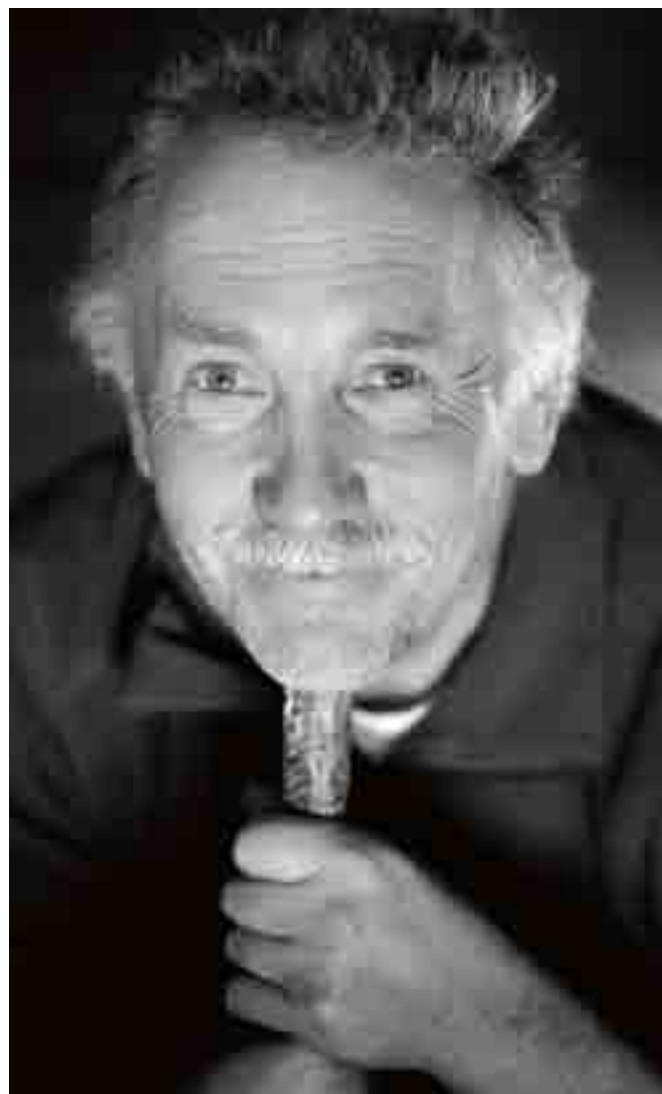
Åren gick och Kjell fortsatte vara aktiv i den lokala Sangisrevyn. Ett av de absolut sista åren av 1970-talet kom skådespelaren och regissören Jalle Lindblad från Norrbottensteatern till Sangis. Lindblad berättade att det skulle sättas upp ett så kallat arbetarspel – *Nöd bryter lag* – om hungerkravallerna på Sesarö 1917 och att det behövdes massor av folk till detta både på och utanför scenen.

Arbetet i Sangisrevyn hade gett blodad tand för teater. Så Kjell var inte svår att övertyga om att få med till spelet på Sesarö i vilket han gavs en framträdande roll som stabbläggaren Karl Enbuske. Enbuske var en person som funnits i verkligheten och som fortfarande hade ättlingar som levde på Sesarö och som mindes hur han varit som personlighet och hur han såg ut.

– Jag har aldrig mött en människa med ett sådant enormt stort engagemang som Jalle Lindblad. Han regisserade och fanns – dygnet runt – till för allt och alla under hela arbetet med Sesaröspelet.

Föreställningarna av *Nöd bryter lag* sågs av en publik på omkring 20 000 personer och det var fullsatt med 1 200 på läktarna varje kväll. Kjell Morin berättar att teatern på Sesarö födde många nya tankar hos honom.

– Jag växte som människa, lyckades höja blicken ordentligt och se till andra människors villkor, vad de

hade för behov och vilka tankar de bar på.

Efter Seskaröspelen fortsatte Kjell Morin med revy- arbetet hemma i Sangis. Revyn blev allt mer populär och lokalerna i byn räckte inte till. Därför flyttade man med hela revysällskapet till centrala Kalix. Samtidigt ökade både ensemblens och publikens krav om att revyn måste utvecklas. Därför blev det för Kjell att gå helkurser i dramatik och dramaturgi bland annat hos Norrbottensteatern i Luleå.

Revyarbetet blev som han själv uttrycker det idag ”att fortsätta med roliga timmen långt, långt upp i vuxen ålder”.

– Dessutom blev jag plötsligt någon på min arbetsplats. De jag jobbade tillsammans med på Assi såg mig på scenen i Seskarö och i Sangisrevyn.

Vid den här tiden – i mitten av 1980-talet – höll Kjell Morins teaterbana på att ta slut. Orsaken var paradoxalt nog framgångarna med både revyn och arbetarspelet. Ryktet om hans fallenhet för teater nådde nämligen fram till den fria professionella teatergruppen Lule Stassteater.

År 1984 skulle de sätta upp pjäsen *Hockey* som diskuterade avigsidorna med elitsatsningarna inom idrotten. Kjell Morin erbjöds huvudrollen i pjäsen – men fick inte tjänstledigt från det fasta jobbet på sågverket i Karlsborg. Och det han då erbjöds hos Lule Stassteater handlade bara om en kort tillfällig anställning.

– Men jag sade upp mig från Assi och har sedan dess varit frilansande teaterarbetare, säger han.

Hockey som är en av Lule Stassteaters mest framgångsrika pjäser vid sidan av den årliga julkalendern i Stadsparken i Luleå spelades på skolor över hela landet. När pjäsen lades ned var det alltså det frilansande teaterarbetet som väntade på den tidigare sågverksarbetaren.

Lilla Sangis mellan Kalix och Haparanda är väl inte direkt världens centrum där en frilansande teaterman kan välja och vraka bland jobben. Ändå har Kjell Morin valt att bo kvar i sin hemby och han har funnit sin bas i att arbeta med utgångspunkt från amatörerna i Teaterföreningen Bröt.

Kulturstipendiet Rubus Arcticus fick han år 2005 tillsammans med filmaren Anette Winblad, författaren Yngve Ryd och konstnären Monica L Edmondson. I sin ansökan skriver Kjell Morin bland annat att han vill utveckla sitt skrivande av teater och han har sedan dess gått några kurser i teaterdramaturgi.

– Men jag använde också en del av stipendiet till att köpa en lite bättre bil. Jag måste kunna ta mig till jobben som uteslutande ligger en bra bit bort från Sangis.

I grunden handlar hans drivkraft med teaterarbetet om viljan att förändra samhället till det bättre. Men det är lika viktigt för honom att ge människorna verktyg och engagemang att utvecklas som just människor. Därför är själva processen inom amatörteatern lika viktig som det färdiga resultatet med en pjäs där ridån går upp mellan ensemble och publik.

Kjell väljer också att citera Pablo Picasso som till-

skrivs följande kloka ord: ”Tänk att det ska ta ett helt liv att lära sig leka som ett barn”.

– Fortfarande bärs jag fram av de första skratten och applåderna från den första Sangisrevyn.

– I grunden har jag också kvar lusten att leka. För en lekande människa är nämligen inte så lätt att styra.

Teater Bröt i Kalix har under en lång rad av år främst gjort sig känd för att arbeta med sommarfarser på ön Vassholmen i Kalixälven. Med den vackra älven som fond och en del av dekoren brukar det varje år ges ett tiotal fullsatta föreställningar som bjuder på massor av skratt.

Men den typen av så kallad ”oseriös teater” faller inte alla på läppen. Visst är det så att humorn har sina lättköpta poänger. Men Kjell Morin, som är pappa till de flesta av Bröts sommarlustspel både vad gäller manus och regi, slår fast att en viss nivå och kvalitet försöker de alltid ha i humorn.

– Vi håller oss helt ovanför bältet med humorn och har alltid ett allvarligt samhällstema i botten. Men vi gör det alltså i farsens form.

Den mesta tiden har Kjell Morin alltså ägnat åt amatörteatern både som ledare och skådespelare. Men som frilansare gör han även jobb på egen hand som ståuppkomiker och ”föreläsare” i olika ämnen. På ”scenare” år har han även engagerat sig i ett projekt kallat *Minnenas Teater* som riktar sig till människor med minnesstörningar som till exempel Alzheimers.

Vi påminner honom om att han faktiskt även har ett förflutet med inhopp som professionell operaartist.

Men detta minne skrattar han gott åt idag och vägrar att kalla sig ”operastjärna”.

Det vi syftar på är hans medverkan i Piteå Kammaroperas uppsättning av operan *Historien om en soldat* som spelades på operascenerna i Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Västernorrland år 2002 där Kjell Morin hade rollen som Djävulen.

– Jag ser ingen motsättning mellan teater av amatörer respektive proffs. Bägge har sina fördelar. Medan amatörteatern kan visa upp flera olika människotyper på scenen kan jag tycka att proffsen genom sin utbildning stöps i ett fåtal begränsade och avgränsade former.

– Inom idrotten har både amatörfotboll och proffsfotboll sin tjusning. Samma sak är det inom teatern. Det är OK att älska både professionell teater och amatörteater.

När Kjell Morin kastar sina blickar på kulturklimatet i Norrbotten säger han sig bli glad. Det händer mycket i länet där inte minst amatörteatern under många år har blommat med revyer och andra uppsättningar. Landstingets och Norrbottensteaterns satsning på en länsregissör har gett så mycket frukt på många håll i länet.

Han ger också ett fång vårfräscha blommor till Norrbottensteatern som han anser har förnyat sig och moderniserats de senaste åren. Ett bra och aktuellt exempel på detta menar han är uppsättningen av pjäsen *Snövit* som spelats i länet för barn och ungdomar under våren 2011.

– För att kulturen ska kunna utvecklas i länet behövs

fler samlingsplatser där människor av alla åldrar och bakgrunder kan mötas. Min paroll är – låt lokalerna leva! Där spelar biblioteken en mycket viktig roll, anser han.

För ett par år sedan fick Kjell Morin chansen att återvända till Lule Stassteater där hans professionella bana började. När den omåttligt populäre Harry Nyman gick ur tiden i oktober 2008 fick Kjell snabbt axla rollen som tomte i den adventskalender som spelas i Stadsparken i Luleå.

Ganska precis två år senare – i oktober 2010 – drabbades Kjell Morin av svåra hjärtbesvär och tvingades hoppa av repetitionerna av kalendern. Hans hjärta började plötsligt rusa hejdlöst i samband med en föreställning i Kalix Folkets hus. Som tur var fanns läkare i publiken och han kom därför snabbt under bra behandling och vård.

Efter en tids konvalescens har han nu dragit ned på arbetstempot, lagt om kosten och gått ned ordentligt i vikt. När vi träffas är han i full färd med att skriva på 2011 års sommarlustspel på Vassholmen som detta år fått namnet *Hälsobrunnet – ett lustspel i hälsans tecken, om gröna jobb och svart sjuka*.

Som vanligt ligger Kjell Morin bakom regin och han har gett sig själv en liten roll i pjäsen. En mygga på Vassholmen gör ingen sommar. Lika lite ger en teater på det gamla skiljestället i Kalixälven utan Kjell Morin på scenen någon äkta känsla av sommaren. Som en kontrast till denna varma och sköna årstid avslutar han vårt samtal med ett djupt leende på läpparna:

– För en tid sedan ringde de från Lule Stassteater. De frågade om jag ville komma tillbaka som tomte i adventskalendern i år. Jag behövde ingen betänketid alls. Jag kan ju bara inte svika barnen ... ☺

Ingela Lekfalk, film

Ingela Lekfalk tar ställning. Men hon står inte i centrum och agiterar. I stället ser hon det som sin uppgift att det händer något hos andra.

– Jag vill få människor att berätta sin egen historia, säger hon.

Det är svårt – för att inte säga omöjligt – att placera in Ingela Lekfalk i ett speciellt fack eller genre. Men för att försöka få vårt samtal att bli någorlunda gripbart gör vi ändå några trevande försök när vi träffas en septembereftermiddag mitt under valrörelsen 2010.

Ingela kommer rusande till vårt avtalade möte på Kulturakuten som består av kollektiva lokaler för kulturarbetare i Luleå. Bara en kort timme tidigare avslutades den enda debatten i Norrbotten som under valrörelsen specifikt handlat om kulturfrågorna.

Hon har bråda dagar. Ingela Lekfalk har haft fler än ett finger med i spelet för att debatten verkligen skulle bli av. Men hon är också i slutskedet av repetitionerna av pjäsen *Enkel Biljett* som handlar om förföljelsen av judar under andra världskriget.

Pjäsen ska ha premiär ett par veckor efter intervjun och får extra aktualitet efter Sverigedemokraternas framgång i valet några dagar senare.

Samtidigt med sitt eget arbete som kulturskapare driver hon Q.Media som i huvudsak ägnar sig åt utbildning för kvinnor inom kultur- och mediebranschen i Norrbotten. Genom kurser, workshops och coachning riktar företaget sig främst till de kvinnor som arbetar professionellt med scen, manus, film, dans, musik, media eller konst och konsthantverk.

Ingela Lekfalk är för de flesta kanske mest känd som dokumentärfilmare. Men hon är också radioproducent, journalist, teaterregissör, författare och entreprenör.

Trots vår enträgna vädjan om att hon ska placera sin huvudsakliga verksamhet i ett av dessa fack för att underlätta intervjun vägrar hon att sätta en etikett eller en titel på sitt arbete. Därför gör vi det själva – helt och hållet självsvåldigt:

Nyfiken.

Ingela Lekfalk är nyfiken. Det är just nyfikenheten som är hennes allra viktigaste drivkraft. Därför brinner hon av lust av att berätta sina historier. Men det finns en sak till som hon ständigt återkommer till:

– Jag drivs av att försöka att se saker med nya perspektiv. Oavsett om det handlar om att drabbas av en skamfylld smittsam sjukdom eller en underhållande

musikföreställning för barn, säger hon.

– Sedan använder jag mig av olika instrument vid olika tillfällen för att berätta historierna. Ibland handlar det om teater, i andra sammanhang blir det dokumentärfilm eller radio.

– Min vilja är att berätta så bra och angeläget som möjligt.

När vi träffas är Ingela en av de fyra senaste som fått Rubus Arcticus. Ett knappt år tidigare fick hon ta emot kulturstipendiet ur landstingsrådet Kent Ögrens hand tillsammans med musikern Gun Olofsson, konstnären Sara Edström och filmaren Jonas Selberg Augustsén.

Den knappa tid som gått gör det praktiskt taget omöjligt att berätta om vad stipendiet betytt för hennes konstnärliga utveckling. Tio månader är i kortaste laget för detta. Därför kommer vårt samtal mera att handla om hennes bakgrund, hennes tankar om konsten och att vara konstnär i Norrbotten.

Faktum är att Ingela Lekkalk började sin karriär inom kulturen som – sångerska i ett dansband! Kanske inte helt rumsrent i alla kulturkretsar. Men ändå ...

Dansbandskarriären skedde då hon var mellan 16 och 20 år. På nätterna sjöng hon och vid femtiden på morgonen hoppade hon av turnébussen vid ett av hotellen i Luleå för att jobba några timmar som frukostvärdinna. ”Jag har aldrig varit rädd för att jobba”, säger hon och ler.

Vid 21 års ålder sadlade hon om helt för att börja ett jobb som producent hos Lule Stassteater. Och på den vägen har det sedan fortsatt.

I början av 1990-talet bestämde sig Ingela för att utbilda sig till journalist och hon kom in på journalistlinjen vid Kalix folkhögskola. Där var det meningen att hon skulle lära sig skriva journalistiska reportage och berättelser. För det var just inom den skrivande journalistiken som hon då såg sin framtid.

Men ödet ville annorlunda. Orsaken till detta hittades på en av redaktionerna i Norrbottens medievärld där hon gjorde praktik. Där jobbade nämligen en journalist som kom att påverka henne oerhört mycket och som blev både förebild och mentor för henne under de kommande åren.

– Jag kom till Sveriges Radio Norrbotten. Där mötte jag Rolf Olle Nilsson som uppskattade min iver och lärde mig mycket om den goda journalistiken.

Med sin bakgrund inom den fria teatern och många år både på radio och på tidningar var Rolf Olle Nilsson en mycket duktig berättare. Han hade också, i mitten av 1980-talet, varit lärare på journalistlinjen i Kalix och med sitt genuina intresse för människor delade han gärna med sig av kunskaper och erfarenheter till yngre (och blivande) kollegor.

Efter att Ingela Lekkalk jobbat ett par år med att göra reportage i radions P3 började hon att producera radioprogram för barn. 1996 producerade hon och regisserade sin första – av hittills fyra – julkalendrar för Sveriges radio.

Tidigare hade hon sett Norrbottensteaterns uppsättning av pjäsen *En uppstoppad hund* med Staffan Göthe i fyra av rollerna. Det var en pjäs som gick rakt in i

hjärtat på henne och som hon såg cirka 30 gånger!).

Ingela föll pladask för Staffan Göthe och ville absolut ha med honom i julkalendern som skådespelare när hon debuterade även som regissör för kalendern. I andra roller lyckades hon engagera Sven Wollter, Maria Lundqvist, Louise Hoffsten och Petra Nielsen vilket inte var illa för en debutant.

– Egentligen var jag livrädd. Plötsligt skulle jag ge regi till en person jag verkligen såg upp till som regissör och dramatiker, berättar hon och skrattar åt sin blandning av framfusighet och naivitet. Den sista av dessa egenskaper har – enligt egen utsago – varit hennes smala lycka genom alla år då det fått henne att våga lite mera:

– Men det gick bra. Innan vi skulle börja spela in åt jag lunch med Staffan och berättade om min rädsla inför att ge honom regi. Han var så fin och sade att nu var det han som såg upp till mig och litade på att jag skulle göra en bra produktion. Det var stort, säger Ingela och blir allvarlig.

Radioprogram, teater, dansband i all ära. Det Ingela Lekfalk ändå blivit mest uppmärksammas för är sina dokumentärfilmer. Under några år var hon såväl producent, skrev manus som regissör till kortfilmer som *Mjuka paket* (med Maria Lundqvist och Gunilla Röör i två av rollerna) och *Lite snälla*.

Men år 2006 kom dokumentärfilmen *Saras värld*. Med den blev Ingela Lekfalk uppmärksammas vid filmfestivaler i både Sverige och utomlands. Filmen vann flera priser och visades i Sveriges Television,

norsk och rumänsk TV med mera.

Filmen handlar om 30-åriga Sara som just har flyttat hemifrån till en egen lägenhet och hon är inte som alla andra. För henne tar det lite längre tid att lära sig saker och filmen handlar om hur härligt det kan vara att lära sig laga gröt eller våga resa utomlands.

Två år senare kommer filmen *Jenny, Gud och tystnaden* om Jenny som läser sista terminen på utbildningen till präst. Under studietiden blir Jenny kär i Linda och de flyttar ihop och ingår partnerskap.

Ingen av Jennys klasskamrater är för välsignelse av partnerskap och några av dem menar att homosexualiteten står i strid med den ursprungliga skapelsen. Filmen fick bland annat pris vid filmfestivalen i New York 2009 och har visats i TV i Sverige, Norge och Finland med mera.

Just det året 2009 blir Ingela Lekfalk klar med sin nästa film och som rönt den kanske största uppmärksamheten hittills. Filmen *Hur kunde hon* är berättelsen om Lillemor som 1986 smittas av hiv under en semesterresa till Frankrike. Senare gifter hon sig och får två barn utan att berätta om sin sjukdom för någon. Men när detta så småningom uppdagas går hennes äktenskap i kras, hon förlorar vårdnaden om barnen samt döms till två och ett halvt års fängelse.

Ingela har fått mycket uppskattning för sina filmer med priser från flera erkända filmfestivaler. Några månader efter att den här intervjun görs får hon i december 2010 tidningen NSD:s kulturpris för 2010:

”Med respekt för dem som är huvudpersoner i hennes filmer

öppnar Lekfalk för viktiga samtal om vårt samhälle. Hon ger röst åt dem som har svårt att komma till tals och med sitt engagemang får hon oss att se på svåra frågor med ny blick”, lyder juryns motivering.

– Jag har fått både kritik och beröm för att inte ta tillräcklig ställning i mina filmer. Men jag är inte ute efter att peka ut några bovar. I stället vill jag låta människornas egna berättelser tala för sig själva, säger hon.

– Det är faktiskt märkligt vilka behov det finns hos människan – att peka ut syndabockar. ”Nu vet vi vems fel det är, och om bara ’dom’ eller ’den’ försvinner, så försvinner också problemen, och vi andra kan andas ut.” Om det vore så enkelt ...

Den som har följt Ingela Lekfalks utveckling slås lätt av att hon bär på ett oerhört engagemang och att hon brinner för att förverkliga det hon tror på. Dessutom att hon är envis som synden och inte ger upp en idé förrän alla andra möjligheter är uttömda. Begreppet Jantelagen tycks hon inte ens kunna stava till.

– Jag har så svårt för den där attityden som säger ”det blir som det blir”. För mig gäller i stället mottot: ”det blir vad man gör det till”.

Anledningen till detta förklarar Ingela Lekfalk bland annat kan sökas i den manliga miljö hon präglades av som barn. En stark pappa och en högljudd farfar gjorde att hon alltid tvingades vara ordentligt påläst i alla diskussioner med dem.

– Genomgående för hela mitt engagemang har varit att ha ordentliga argument på fötterna.

Men Ingela pendlar hela tiden mellan det som är

djupaste allvar i samhällsengagemanget och underhållning. Steget mellan drivkraften att berätta om den hiv-smittade Lillemor och att göra musikaler som *Tjejer typ tolv* är egentligen inte så stor. Det är människor som vill och vågar berätta och om vi bara vågar lyssna så kan vi lära oss hur mycket som helst av dem.

Att vara såväl företagsledare som producent och samtidigt stå för det kreativa arbetet som manusförfattare och regissör kräver sin kvinna. När vårt samtal sker i september 2010 är hon 42 år. Hon är gift med Mikael som är kommunalt anställd socialchef och de har fyra barn.

Trots dubbelarbetet – eller tack vare detta – ser hon familjen som en av sina största tillgångar i arbetet. Trots att hon – enligt egen uppfattning – ofta jobbar alldeles för mycket där arbete och fritid oftast flyter ihop och saknar gränser.

– Barnen gör att jag känner mig ledig och bara lever här och nu. Det är svårt att göra annat när fyra barn vill ha uppmärksamhet.

– Det är klart att jag – som så många andra föräldrar – har stunder av dåligt samvete för att jag borde ha gjort lite till och lyssnat lite mer och funnits där, just då ...

– Men när man filmar så är man faktiskt ibland borta även om det är skolavslutning. Det känns tungt ibland. Jag är väldigt tacksam för att jag har fått fyra barn. De håller mig dessutom uppdaterad om vad som händer i världen.

Till sist kommer vi att prata om kulturklimatet i landet i allmänhet och Norrbotten i synnerhet. Hon

menar att det finns mycket av den gamla idealismen med ”att man inte ska tjäna pengar på kultur” kvar inom teater- och dokumentärfilmsbranschen. Men att kultur skapar tillväxt.

För sin egen del upplever hon kulturklimatet som bra i länet. Hon har tagit sig möjligheten att göra det hon vill tillsammans med professionella människor av allra högsta nationella klass. Ingela har fått arbeta med de människor hon önskat.

– Jag har följt ett råd från radiokollegan Hasse Alatalo: ”Jobba alltid med dem som är bättre än vad du

själv är, då blir du bättre själv.”

Ingela poängterar att utan det stöd som getts från Norrbottens läns landsting och Filmpool Nord hade hon inte kunnat göra sina filmer. Genom det stödet – såväl ekonomiskt som personligt – har hon fått en grundfinansiering som gjort det möjligt att även nå utanför länet med produktionerna.

– I mitt arbete med andra människor har jag blivit stärkt i tron på att det jag gör är viktigt. Därför tänker jag fortsätta ett bra tag till, säger hon och ler stort. ☞

Bengt Pohjanen,

litteratur

Bengt Pohjanen är Tornedalsförfattare. Något mer behöver väl egentligen inte sägas. Han är författaren som stått upp för rätten till att tala och skriva på modersmålet meänkieli som betyder just *vårt språk*.

– Men allt jag skriver, skrivs först på svenska sedan översätter jag till meänkieli, säger han smått sensationellt.

En lugn och fridfull fredagsförmiddag i början av mars har vi stämt träff med Bengt Pohjanen i hans ortodoxa kyrka Sirillus. Kyrkan, med sin svarta spetsiga spira toppad med en guldkupol, är enligt uppgifter Sveriges enda ortodoxa kyrka. Den ligger på ängarna ett stenkast bakom vårdcentralen och folktandvården i Överkalix.

Förre prästen Bengt Pohjanen byggde kyrkan för egna medel för ett 20-tal år sedan och den är nu en av tre bostäder som författaren pendlar mellan. Han bor också i lägenhet i Haparanda samt har hand om barndomshemmet i Kassa som ligger några mil söder om Pajala.

– Men det är hit till Överkalix jag åker för att få ro att skriva, säger han stillsamt medan hustrun Monika serverar oss kaffe och ostsmörgåsar gjorda på gott

grovt bröd som i smaken ger en viss antydning av att vara bakat enligt finska traditioner.

– Det är också här i Överkalix som jag har mitt bibliotek med all referenslitteratur.

Hans kyrka och bibliotek andas intellektuell stimulans och är samtidigt en plats för själens rofyllda kontemplation. Väggarna i själva kyrksalen pryds av ikoner som målats av Monika medan allt övrigt utrymme, även runt dörrar och fönster, består av böcker, böcker och åter böcker. På det lilla utrymme som möjligen blivit över där finns diplom som visar på många av de priser och stipendier som Bengt Pohjanen fått under åren.

Det var våren 1995 som landstingets kulturstipendium Rubus Arcticus delades ut för första gången. På den tiden gick det till åtta stipendiater med utdelning av fyra på våren och fyra på hösten. Det var på hösten det året som Bengt fick ta emot Rubus Arcticus tillsammans med multimedien Ingela Nilsson från Luleå, dansaren Osnát Opatowsky-Wahlberg, Stockholm, samt konstnären Eva-Stina Sandling, Vuollerim.

Bengt hade då redan en lång rad böcker bakom sig inom flera genrer. Han hade gett ut både romaner, ungdomsböcker, diktsamlingar och fått flera pjäser uppsatta på teaterscenerna. Men ...

– Pengarna kom i helt rätt tid för mig. Jag hade familj och kunde ännu inte leva på mitt författarskap. Det var kris i kassan och jag var lusfattig, berättar Bengt Pohjanen som redan då fött planerna på att bygga sin kyrka kring vilken han hade tänkt bygga upp

en verksamhet med inriktning mot litterär turism. Kyrkan kom för övrigt att stå klar för invigning 1998.

Rubus Arcticus gjorde också att Bengt fick möjligheter att sätta igång dramaprojektet om Bröderna Karamazov som mynnade ut i två pjäser på Norrbotensteatern i slutet av 1990-talet.

– Med stipendiet och Karamazov tände mitt författarskap till ordentligt och jag har inte haft några som helst konstnärliga svackor sedan dess.

Att intervjuva Bengt Pohjanen innebär att man får vara beredd på mängder av utsvävningar från ämnet. Han är en fascinerande berättare som lätt trollbinder sin publik. Så även den här gången. Och det är just det inre tvånget att få berätta historier som är hans drivkraft som författare.

– Det är nog så enkelt att jag är född till författare, säger han med ett visst mått av triumferande självklarhet i rösten.

– Dessutom är jag lyckligt lottad genom att folk tror på vad jag berättar, säger den man som på sin sida på Facebook har angett som sitt favoritcitat: *”En bra författare är bra på att minnas saker som aldrig hänt”*.

Han är född vid midsommartid 1944 och ska, när den här intervjun sker, fylla 67 år några månader senare. Redan vid tretton års ålder skrev han sitt första alster som han kallade *Jag anklagar* ... men som aldrig blev publicerat. Idag skrattar han själv åt titeln *Jag anklagar* som alltså kom från en blott trettonårig pojke.

– Men redan då hade jag drömmarna om att bli författare i vuxen ålder.

Några år senare lyckades han dock bli publicerad för första gången och det skedde 1973 med dikten *Jag är född utan språk* som publicerades i den ekumeniska tidskriften *Vår lösén*.

*Jag är född utan språk
stumt navlad*

av en språklös barnmorska

*Jag är uppväxt vid gränsen
i korseld mellan två språk
som piskat min tunga
till stumhet*

*Jag är uppfödd
med krav på redlighet
språk och nationalitet*

*Jag är piskad i skolan
till språk, redlighet
nationalitet*

*Jag är piskad till hån
för det som var mitt
språklösheten
och gränsen*

*Jag är byggd av yttre
våld*

*och inre tvång
på förkortningar
och missuppfattningar*

Jag är berövad min legitimation.

Den egentliga litterära debuten kom 1979 med romanen *Och fiskarna svarar Guds frid*. Sedan har han i ett rasande tempo skrivit och publicerat romaner, dikter, facklitteratur, essäer, noveller, pjäser, filmmanus, libretton till operor, debattartiklar, krönikor i dagspressen och nu på senare år – bloggar.

Men som om inte författandet vore nog har han även ägnat sig åt skådespeleri, regi av teater och film samt gjort program för radio och TV. Under några år var han också landstingets litteraturkonsulent och höll bland annat skrivarkurser för att utveckla nya norrbottniska skribenter och författare. Han är också mannen bakom Barents Literature Centre med säte i Överkalix, en verksamhet han nu har lämnat bakom sig.

Om det har med det faktum att han nu börjar närma sig sitt sjuttionde år och vill sammanfatta sitt liv låter vi vara osagt. Men nyligen har han sammanställt sin Curriculum vitae. När vi ber om tillstånd att få publicera hans CV ler han milt överseende.

– Gärna det. Men finns det plats för det ...? Jag gjorde nyligen en sammanställning av allt jag skrivit och publicerat sedan debuten. Den slutade på fyrtioen A4-sidor ...

Därmed skrinläggs alla sådana planer och vi hänvisar i stället till Bengt Pohjanens hemsida www.sirillus.se.

Det går inte att låta bli att imponeras av den enorma produktiviteten hos honom. Att ge ut flera böcker per år och samtidigt skriva hundratals krönikor. I Haparandabladet har han i många år publicerat två

krönikor varje vecka. Men han har också medverkat som krönikör i de flesta stora och betydande dagstidningar i Sverige och Finland.

– Att skriva krönikor är en viktig del av författarskapet genom att det är en del av samhällsengagemanget.

Bengt Pohjanen har aldrig varit rädd för att sticka fram hakan. Därför har han aldrig skyggat för att skriva om ämnen som varit näst intill belagda med tabun. Konsekvensen har blivit att han fått ta en och annan smäll (eller tårta) under åren.

År 1993 satte Norrbottensteatern upp hans pjäs *Dagning; Röd* i regi av Peter Oskarsson och som handlade om Korpelarörelsens framväxt i Tornedalen. Som ofta, när religiösa sekter avhandlas i litteraturen, väcker det många känslor till liv. *Dagning; Röd* var inget undantag från detta och pjäsen bombhotades i samband med premiären i Luleå.

– Jag känner de flesta personligen som bekänner sig till rörelsen och tror att jag vet vem som riktade hotet mot teatern. Bombhotet var inget som rörelsen stod bakom, säger han med skärpa i rösten.

Bengt Pohjanens framgångsrika litterära produktion har lett fram till massor av fina utmärkelser. Utöver Rubus Arcticus kan han bland annat ståta med priser, stipendier och utmärkelser från Dan Andersson-sällskapet, Överkalix kommun, Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Deckarakademien samt Ivar Lo Johanssons kulturpris och från många, många andra institutioner och organisationer i Sverige och Finland. Han är också hedersdoktor vid Uleåborgs universitet.

– Numera är jag också garanterad statlig författarlön tills jag fyller 70 år. Denna motsvarar ungefär en halvtidslön och pengarna kommer från biblioteksutlåningen. Så idag lever jag gott på mitt författarskap.

Under 2000-talet har Bengt fått mycket uppmärksamhet för de tre kritikerrosade operor där han skrev libretton till musik av den finländske kompositören Cay Chydenius musik. Operatrilogin inleddes med *Smugglaroperan* som spelades i Övertorneå ishall sommaren 2005, *Laestadiusoperan* som gavs i Kengis 2007 och *Krigsoperan* som spelades vid Torneälvens strand i Haparanda 2009. Bengt smider redan nya planer för att trilogin ska bli en ”femling”.

– För en tid sedan ringde Pajalas förre kommunalråd Bengt Niska och ville att jag skulle skriva en Gruvopera om den järnmalmshantering som förekommit i Norrbotten sedan tiden för den första industriella brytningen. Han vill att pjäsen ska ha premiär i Kaunisvaara redan 2012. Detta är ett omöjligt projekt att hinna med. Men både jag och Cay Chydenius jobbar för att ändå genomföra det.

– Dessutom planerar vi en opera om evakueringen av flyktingar i Torneå 1944. Premiär för denna blir troligen 2014.

Bengt Pohjanen fortsätter också oförtrutet sitt arbete för meänkielis möjligheter och rättigheter. Han är redaktör och ansvarig utgivare för tidskriften Meänmaa vilken är Sveriges enda tidskrift som ges ut helt på meänkieli. Med en upplaga på 1 000 exemplar kommer den ut med fyra nummer per år sedan

2009 och har statligt tidskriftsstöd för att klara finansieringen.

– I den här tidskriften tar vi främst upp frågor som rör vårt språk och vår kultur, säger han.

Han tycker att kulturklimatet i Sverige i allmänhet – och Norrbotten i synnerhet – präglas av stor öppenhet och generositet och tycker att det är inspirerande att vara verksam som kulturarbetare i länet.

– Men man måste försöka komma ut med mer så kallad smal kultur till platser där befolkningen vistas i sin vardag. Jag tänker då på torg, köpcentra, sjukhus och arbetsplatser. All kultur skapas i vardagen där människorna finns.

Till sist återkommer vi till den första frågan om varför Bengt väljer att skriva på det svenska språket när han i alla andra sammanhang uppträder som en av meänkielins viktigaste apostlar i Sverige och Finland.

– Det är ganska krasst ... Det finns helt enkelt inga förlag som ger ut litteratur på vårt språk. ”Se oon raakaa toellisuuta ... Meillä ei kerta kaikkiaan ole förlaakia jokka julkasevat litteratyriä meänkielelä”, avslutar han. ☞

Norrbottens läns landsting delar även ut ett Heders- och förtjänststipendium på 50 000 kronor varje år för att uppmuntra insatser av hög kvalitet inom olika kulturger.ner.

Läs mer om landstingets kulturstipendier på:

www.nll.se/kultur

På denna plats finns uppgifter om vilka som fått stipendierna samt regler och blanketter för att söka såväl Rubus Arcticus som Heders- och förtjänststipendiet.

© Kjell Öberg (text) Anders Alm (foto)

Omslag: Stig Ahlstrand

Grafisk form: Peo Rask / Rubusstipendiat år 2002, litteratur.

ISBN: 978-91-633-9541-3

Tryck: Luleå Grafiska, 2011

Kulturstipendiet Rubus Arcticus, inrättat 1995 av Norrbottens läns landsting, är ett av Sveriges största. Sedan starten har ett 90-tal kulturarbetare fått stipendiet. Här får du möta femton av dem som berättar vad stipendiet betytt för dem och hur det är att vara kulturens åkerbär.

